ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

ΛΟΓΟΙ

ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΟΙ – ΗΘΙΚΟΛΟΓΙΚΟΙ

ΛΟΓΟΣ ΛΘ΄

ΕΙΣ ΤΑ ΑΓΙΑ ΦΩΤΑ

Πάλιν Ιησούς ο εμός, και πάλιν μυστήριον. Μυστήριον ούκ απατηλόν ούδ΄ άκοσμον, ουδέ της ελληνικής πλάνης και μέθης (ούτω γαρ εγώ καλώ τα εκείνων σεμνά, οίμαι δε, και των εύ φρονούντων έκαστος), αλλά μυστήριον υψηλόν τε και θείον, και της άνω λαμπρότητος πρόξενον. Η γαρ αγία των Φώτων ημέρα, εις ήν αφίγμεθα, και ήν εορτάζειν ηξιώμεθα σήμερον, αρχήν μεν το του εμού Χριστού βάπτισμα λαμβάνει του αληθινού φωτός, του φωτίζοντος πάντα άνθρωπον ερχόμενον εις τον κόσμον˙ ενεργεί δε την εμήν κάθαρσιν και βοηθεί τω φωτί, ο παρ' αυτού λαβόντες άνωθεν απ΄αρχής, εκ της αμαρτίας εζοφώσαμέν τε και συνεχέαμεν.

Τοιγαρούν ακούσατε θείας φωνής, εμοί μεν και λίαν σφοδρώς ενηχούσης, τω μύστη και μυσταγωγώ των τοιούτων, είη δε και υμίν˙ «Εγώ ειμί το φως του κόσμου». Και δια τούτο, «προσέλθετε προς αυτόν και φωτίσθητε και τα πρόσωπα υμών ού μη καταισχυνθή», τω αληθινώ φωτί σημειούμενα. Καιρός αναγεννήσεως˙ γεννηθώμεν άνωθεν. Καιρός αναπλάσεως˙ τον πρώτον Αδάμ αναλάβωμεν. Μη μείνωμεν όπερ εσμέν, άλλ' όπερ ήμεν γενώμεθα. «Το φως εν τη σκοτία φαίνει», το βίω τούτω, και τω σαρκίω. Και υπό της σκοτίας διώκεται μεν, ού καταλαμβάνεται δε, της αντικειμένης λέγω δυνάμεως, τω φαινομένω μεν Αδάμ προσπηδώσης εξ αναιδείας, τω Θεώ δε περιπιπτούσης και ηττωμένης˙ ίν' ημείς το σκότος αποθέμενοι, τω φωτί πλησιάζωμεν, είτα και φως γενώμεθα τέλειον, τελείου φωτός γεννήματα. Οράτε της ημέρας την χάριν; Οράτε του μυστηρίου την δύναμιν; Ούκ από γης

ήρθητε; Ούκ άνω τέθεισθε σαφώς υψωθέντες υπό της ημετέρας φωνής και αναγωγής; Και έτι μάλλον τεθήσεσθε, επειδάν ευοδώση τον λόγον ο Λόγος.

Μη τις τοιαύτη κάθαρσις νομική και σκιώδης, προσκαίροις ῾ραντίσμασιν ωφελούσα και σποδώ δαμάλεως ῾ραντίζουσα τους κεκοινωμένους; Μη τι τοιούτο μυσταγωγούσιν Έλληνες; Ων λήρος εμοί πάσα τελετή και μυστήριον, δαιμόνων εύρημα σκοτεινόν και διανοίας ανάπλασμα κακοδαίμονος, χρόνω βοηθούμενον και μύθω κλεπτόμενον. Ά γαρ ως αληθή προσκυνούσιν, ως μυθικά συγκαλύπτουσιν˙ δέον, ει μεν αληθή, μη μύθους ονομάζεσθαι, άλλ' ότι μη αισχρά δείκνυσθαι˙ εί δε ψευδή, μη θαυμάζεσθαι, μηδ' ούτως παμώς εναντιωτάτας έχειν δόξας περί του αυτού πράγματος˙ ώσπερ εν αγορά μειρακίων παίζοντας, ή ανδρών κακοδαιμόνων ως αληθώς, άλλ' ούκ ανδράσι διαλεγομένους νουν έχουσι, και Λόγου προσκυνηταίς˙ καν την έντεχνον ταύτην και ῾ρυπαράν πιθανότητα διαπτύωσιν.

Ου Διός ταύτα γοναί και κλοπαί, του Κρητών τυράννου, καν Έλληνες απαρέσκωνται˙ ουδέ Κουρήτων ήχοι και κρότοι και ορχήσεις ένοπλοι, θεού κλαίοντος ηχήν συγκαλύπτουσαι, ίνα πατέρα λάθη μισότεκνον˙ δεινόν γαρ ην ως παιδίον κλαυθμυρίζεσθαι τον ως λίθον καταποθέντα˙ ούδέ Φρυγών εκτομαί και αυλοί και Κορύβαντες, και όσα περί την Ρέαν άνθρωποι μαίνονται, τελούντες τη μητρί των θεών, και τελούμενοι, όσα τη μητρί των τοιούτων εικός˙ ουδέ κόρη τις ημίν αρπάζεται, και Δημήτηρ πλανάται, και Κελεούς τίνας επεισάγει, και Τριπτολέμους και δράκοντας, και τα μεν ποιεί, τα δε πάσχει. Αισχύνομαι γαρ ημέρα δούναι την νυκτός τελετήν, και ποιείν την ασχημοσύνην μυστήριον. Οίδεν Ελευσίς ταύτα, και οι των σιωπωμένων, και σιωπής όντως αξίων επόπται. Ουδέ Διόνυσος ταύτα, και μηρός, ωδίνων ατελές κύημα, ώσπερ άλλο τι κεφαλή πρότερον˙ και θεός ανδρόγυνος, και χορός μεθυόντων, και στρατός έκλυτος, και Θηβαίων άνοια τούτον τιμώσα, και Σεμέλης κεραυνός προσκυνούμενος. Ουδέ Αφροδίτης πορνικά μυστήρια, της αισχρώς, ως αυτοί λέγουσι, και γεννωμένης και τιμωμένης. Ουδέ φαλλοί τινές και ιθύφαλλοι, αισχροί και σχήμασι και τοις πράγμασιν˙ ουδέ Ταύρων ξενοκτονίαι, και Λακωνικών εφήβων επιβώμιον αίμα, ξαινομένων ταις μάστιξι, και τούτο μόνον κακώς ανδριζομένων οίς τιμάται θεά, και ταύτα παρθένος. Οι γαρ αυτοί και μαλακίαν ετίμησαν και θρασύτητα εσεβάσθησαν.

Πού δε θήσεις την Πέλοπος κρεουργίαν, πεινώντας θεούς εστιώσαν, και φιλοξενίαν πικράν και απάνθρωπον; Πού δε Εκάτης και φοβερά και σκοτεινά φάσματα, και Τροφωνίου κατά γης παίγνια και μαντεύματα, ή Δωδωναίας δρυός

ληρήματα, ή τρίποδος Δελφικού σοφίσματα, ή Κασταλίας μαντικόν πόμα; Τούτο μόνον ου μαντευσάμενα, την εαυτών σιωπήν. Ουδέ Μάγων θυτική, και πρόγνωσις έντομος· και Χαλδαίων αστρονομία και γενεθλιαλογία, τη των ουρανίων κινήσει συμφέρουσα τα ημέτερα, των μηδέ εαυτούς ο τι ποτέ εισίν, ή έσονται, γνώναι δυναμένων· ουδέ Θρακών όργια ταύτα, παρ' ών και το θρησκεύειν, ως λόγος· ουδέ Ορφέως τελεταί και μυστήρια, όν τοσούτον Έλληνες επί σοφία εθαύμασαν, ώστε και λύραν αυτώ ποιούσι, πάντα τοις κρούμασιν έλκουσαν· ουδέ Μίθρου κόλασις ένδικος κατά των μυείσθαι τα τοιαύτα ανεχομένων· ουδέ Οσίριδος σπαραγμοί, άλλη συμφορά τιμωμένη παρ' Αιγυπτίοις· ουδέ Ίσιδος ατυχήματα και τράγοι Μενδησίων αιδεσιμώτεροι, και Άπιδος φάτνη, μόσχου κατατρυφώντος της Μεμφιτών ευηθείας· ούδ' όσα τον Νείλον ταις τιμαίς καθυβρίζουσι, τον καρποδότην, ως ανυμνούσιν αυτοί, και εύσταχυν, και μετρούντα την ευδαιμονίαν τοις πήχεσιν.

Εώ γαρ λέγειν ερπετών και κυνοδάλων τιμάς και το της ασχημοσύνης φιλότιμον· ών καθ' έκαστον ιδία τις τελετή και πανήγυρις και κοινόν το της κακοδαιμονίας εφ' άπασιν· ως είπερ ασεβείν αυτούς έδει πάντως και της του Θεού δόξης αποπεσείν, εις είδωλα κατενεχθέντας και τέχνης έργα και χειρών πλάσματα, μη αν άλλο τι κατ' αυτών εύξασθαι τους γε νουν έχοντας, ή τοιαύτα σεβασθήναι, και ούτω τιμήσαι, ίνα την αντιμισθίαν, ήν έδει της πλάνης, ως φησι Παύλος, απολαμβάνωσιν, εν οις σέβονται· ου μάλλον τιμώντες ή δι' εκείνων ατιμαζόμενοι. Βδελυκτοί της πλάνης, βδελυκτότεροι της ευτελείας των προσκυνουμένων και σεβομένων, ίνα και αυτών των τιμωμένων ώσιν αναισθητότεροι, τοσούτον υπερβάλλοντες ανοία όσον ευτελεία τα προσκυνούμενα.

Ταύτα μεν ούν παιζέτωσαν Ελλήνων παίδες και δαίμονες, παρ' ών εκείνοις η άνοια, την του Θεού τιμήν εις εαυτούς μεθελκόντων και άλλους άλλως κατατεμνόντων εις αισχράς δόξας και φαντασίας, αφ' ού του ξύλου της ζωής εκβαλόντες ημάς, τω ξύλω της γνώσεως ου κατά καιρόν, ούδ' επιτηδείως μεταληφθείσης, ως ασθενεστέρους ήδη κατέδραμον, τον ηγεμόνα νουν συναρπάσαντες και τοις πάθεσι θύραν ανοίξαντες. Ου γαρ έφερον, φύσις όντες φθονερά και μισάνθρωπος, μάλλον δε δια την εαυτών κακίαν γενόμενοι, τους κάτω των άνω τυχείν, αυτοί πεσόντες επί γης άνωθεν, ουδέ τοσαύτην μετάστασιν γενέσθαι της δόξης και των πρώτων φύσεων. Τούτό εστίν ο διωγμός του πλάσματος· δια τούτο η εικών του Θεού καθυβρίσθη· και καθώς ούκ εδοκιμάσαμεν φυλάξαι την εντολήν, παρεδόθημεν τη αυτονομία της πλάνης· και καθώς επλανήθημεν, ητιμάσθημεν εν οις εσεβάσθημεν. Ου γαρ τούτο μόνον δεινόν, το πεποιημένους επ'

αγαθοίς έργοις, εις δόξαν και έπαινον του πεποιηκότος, και Θεού μίμησιν, όσον εφικτόν, ορμητήριον γενέσθαι παντοίων παθών, βοσκομένων κακώς και δαπανώντων τον εντός άνθρωπον˙ αλλά το και θεούς στήσασθαι συνηγόρους τοις πάθεσιν, ίνα μη μόνον ανεύθυνον το αμαρτάνειν, αλλά και θείον νομίζηται, εις τοιαύτην καταφεύγον απολογίαν, τα προσκυνούμενα.

Ημίν δε ώσπερ εχαρίσθη το, φυγούσι την δεισιδαίμονα πλάνην, μετά της αληθείας γενέσθαι και δουλεύειν Θεώ ζώντι και αληθινώ και την κτίσιν υπεραναβήναι, πάντα περάσασιν, όσα υπό χρόνον και πρώτην κίνησιν˙ ούτω και ίδωμεν, και φιλοσοφήσωμεν τα περί Θεού και τα θεία. Φιλοσοφήσωμεν δε, αρχόμενοι όθεν άρχεσθαι άμεινον˙ άμεινον δε, όθεν Σολομών ημίν ενομοθέτησεν˙ «Αρχή σοφίας, φησί, κτήσαι σοφίαν»˙ τί τούτο λέγων αρχήν σοφίας; Τον φόβον. Ου γαρ από θεωρίας αρξαμένους, εις φόβον χρη καταλήγειν (θεωρία γαρ αχαλίνωτος τάχα αν και κατά κρημνών ώσειεν)˙ αλλά φόβω στοιχειουμένους και καθαιρομένους, και, ίν' ούτως είπω, λεπτυνομένους, εις ύψος αίρεσθαι. Ού γαρ φόβος, εντολών τήρησις˙ ού δε εντολών τήρησις, σαρκός κάθαρσις του επιπροσθούντος τη ψυχή νέφους, και ούκ εώντος καθαρώς ιδείν την θείαν ακτίνα˙ ου δε κάθαρσις, έλλαμψις˙ έλλαμψις δε, πόθου πλήρωσις, τοις των μεγίστων, ή του μεγίστου, ή υπέρ το μέγα εφιεμένοις.

Δια τούτο καθαρτέον εαυτόν πρώτον, είτα τω καθαρώ προσομιλητέον˙ είπερ μη μέλλοιμεν το του Ισραήλ πείσεσθαι, μη φέροντος την δόξαν του προσώπου Μωσέως, και δια τούτο δεομένου καλύμματος˙ ή το του Μανωέ και πείσεσθαι, και λέξειν˙ «Απολώλαμεν, ώ γύναι. Θεόν εωράκαμεν», εν φαντασία Θεού γενομένου˙ ή, ως Πέτρος, του πλοίου τον Ιησούν αποπέμψασθαι, ως ούκ άξιοι τοιαύτης επιδημίας. Πέτρον δε όταν είπω, τίνα λέγω; Τον κατά κυμάτων πεζεύσαντα. Ή, ως Παύλος, την όψιν πληγήσεσθαι, πριν καθαρθήναι των διωγμών, τω διωκομένω προσομιλήσας, μάλλον δε βραχεία του μεγάλου φωτός λαμπηδόνι˙ ή, ως ο εκατόνταρχος, την μεν θεραπείαν επιζητήσειν, τη οικία δε τον θεραπευτήν ούκ εισδέξασθαι δια δειλίαν επαινουμένην. Λεγέτω τις και ημών, έως ούπω κεκάθαρται, άλλ' έστιν εκατόνταρχος έτι, πλειόνων εν κακία κρατών και στρατεύεται Καίσαρι, τω κοσμοκράτορι των κάτω συρομένων˙ «Ουκ ειμί ικανός, ίνα μου υπό την στέγην εισέλθης». Όταν δε Ιησούν θεάσησαι, καίτοι μικρός ων την πνευματικήν ηλικίαν, ως ο Ζακχαίος εκείνος, και υπέρ την συκομορέαν αρθή, νεκρώσας τα μέλη τα επί της γης και υπεραναβάς το σώμα της ταπεινώσεως, τότε και εισδεχέσθω τον Λόγον και ακουέτω˙ «Σήμερον σωρηρία τω οίκω τούτω», και λαμβανέτω την σωτηρίαν, και καρποφορείτω τα τελεώτερα, σκορπίζων και διαχέων καλώς, ά κακώς ετελώνησεν.

Ο γαρ αυτός Λόγος, και φοβερός τοις ουκ αξίοις δια την φύσιν, και χωρητός δια φιλανθρωπίαν τοις ούτως ηυτρεπισμένοις˙ όσοι το ακάθαρτον και υλικόν πνεύμα των ψυχών απελάσαντες, και τας εαυτών ψυχάς τη επιγνώσει σαρώσαντες και κοσμήσαντες, μηδέ αργήν μηδέ άπρακτον είασαν, ώστε μετά πλείονος της παρασκευής, αύθις καταληφθήναι υπό των επτά της κακίας πνευμάτων, όσα και της αρετής απηρίθμηται (το γαρ δυσμαχώτερον, περισπουδαστότερον)˙ αλλά προς τω φεύγειν την κακίαν, και την αρετήν εργάζονται, όλον τον Χριστόν, ή ότι μάλιστα, εαυτοίς εισοικίσαντες, ώστε μηδενί κενώ την πονηράν δύναμιν ομιλήσασαν, εαυτής πάλιν πληρώσαι, και γενέσθαι τα έσχατα χείρονα των πρώτων, δια το της καταδρομής σφοδρότερον, και το της φρουράς ασφαλέστερον και δυσαλωτότερον. Όταν δε πάση φυλακή τηρήσαντες την εαυτών ψυχήν, και αναβάσεις εν τη καρδία διαθέμενοι, και νεώσαντες εαυτοίς νεώματα, και σπείραντες εις δικαιοσύνην, ως Σολομώντι και Δαβίδ και Ιερεμία δοκεί, φωτίσωμεν εαυτοίς φως γνώσεως˙ τηνικαύτα λαλώμεν Θεού σοφίαν εν μυστηρίω την αποκεκρυμμένην, και τοις άλλοις εκλάμπωμεν. Τέως δε καθαιρώμεθα και προτελώμεθα τω Λόγω, ίν' ότι μάλιστα αυτούς ημάς ευεργετώμεν, θεοειδείς εργαζόμενοι, και ήκοντα τον Λόγον υποδεχόμενοι˙ ου μόνον δε, αλλά και κρατούντες, και τοις άλλοις προφαίνοντες.

Επεί δε ανεκαθήραμεν τω λόγω το θέατρον, φέρε περί της εορτής ήδη φιλοσοφήσωμεν, και συνεορτάσωμεν ταις φιλεόρτοις και φιλοθέοις ψυχαίς. Επεί δε κεφάλαιον εορτής μνήμη Θεού, Θεού μνημονεύσωμεν. Και γαρ τον εκείθεν των εορταζόντων ήχον, ένθα «ευφραινομένων πάντων η κατοικία», ούκ άλλο τι ή τούτο είναι νομίζω, Θεόν υμνούμενόν τε και δοξαζόμενον τοις της εκείσε πολιτείας ηξιωμένοις. Ει δε τι των ήδη προειρημένων ο νύν έξει λόγος, θαυμαζέτω μηδείς. Ού γαρ τα αυτά και φθέγξομαι μόνον, αλλά και περί των αυτών, φρίττων και γλώσσαν και ακοήν και διάνοιαν, όταν περί Θεού φθέγγωμαι και υμίν ταυτό τούτο συνευχόμενος το επαινετόν πάθος και μακάριον. Θεού δε όταν είπω, ενί φωτί περιαστράφθητε και τρισί˙ τρισί μεν κατά τας ιδιότητας, είτουν υποστάσεις, ει τινί φίλον καλείν, είτε πρόσωπα (ουδέν γαρ περί των ονομάτων ζυγομαχήσομεν, έως αν προς την αυτήν έννοιαν αι συλλαβαί φέρωσιν)˙ ενί δε, κατά τον της ουσίας λόγον, είτουν θεότητος. Διαιρείται, γαρ αδιαιρέτως, ίν' ούτως είπω, και συνάπτεται διηρημένως. Εν γαρ εν τρισίν η θεότης, και τα τρία εν. Τα εν οίς η θεότης, ή το γε ακριβέστερον ειπείν, α η θεότης. Τας δε υπερβολάς και ελλείψεις ελλείψωμεν˙ ούτε την ένωσιν σύγχυσιν εργαζόμενοι, ούτε την διαίρεσιν αλλοτρίωσιν. Απέστω γαρ ημών εξ ίσου και η Σαβελλίου συναίρεσις και η Αρείου διαίρεσις, τα εκ διαμέτρου κακά και

ομότιμα την ασέβειαν. Τί γαρ δει Θεόν, ή συναλείφειν κακώς, ή κατατέμνειν εις ανισότητα;

«Ημίν δε εις Θεός ο Πατήρ, εξ ου τα πάντα, και εις Κύριος Ιησούς Χριστός, δι' ού τα πάντα», και εν Πνεύμα άγιον, εν ώ τα πάντα˙ του «εξ ού», και «δι' ού» και «εν ώ», μη φύσεις τεμνόντων (ουδέ γαρ αν μετέπιπτον αι προθέσεις, ή αι τάξεις των ονομάτων), αλλά χαρακτηριζόντων μιας και ασυγχύτου φύσεως ιδιότητας. Και τούτο δήλον, εξ ών εις έν συνάγονται πάλιν, εί τω μη παρέργως εκείνο αναγινώσκεται παρά τω αυτώ αποστόλω, το, «εξ αυτού, και δι' αυτού, και εις αυτόν τα πάντα˙ αυτώ η δόξα εις τους αιώνας. Αμήν». Πατήρ ο Πατήρ, και άναρχος˙ ου γαρ εκ τίνος. Υιός ο Υιός, και ούκ άναρχος˙ εκ του Πατρός γαρ. Ει δε την από χρόνου λαμβάνοις αρχήν, και άναρχος˙ ποιητής γαρ χρόνου, ούχ υπό χρόνον. Πνεύμα άγιον αληθώς το Πνεύμα, προϊόν μεν εκ του Πατρός, ούχ υιικώς δε, ουδέ γαρ γεννητώς άλλ' εκπορευτώς˙ ει δει τι και καινοτομήσαι περί τα ονόματα σαφηνείας ένεκεν. Ούτε του Πατρός εκστάντος της αγεννησίας, διότι γεγέννηκεν˙ ούτε του Υιού της γεννήσεως, ότι εκ του αγεννήτου. Πώς γαρ; Ούτε του Πνεύματος, ή εις Πατέρα μεταπίπτοντος ή εις Υιόν, ότι εκπορεύεται και ότι Θεός, καν μη δοκή τοις αθέοις. Η γαρ ιδιότης ακίνητος. Ή πώς αν ιδιότης μένοι, κινουμένη και μεταπίπτουσα; Οι δε την αγεννησίαν και την γέννησιν φύσεις Θεών ομωνύμων τιθέμενοι, τάχα αν και τον Αδάμ και τον Σήθ (ότι ο μεν ούκ από σαρκός˙ πλάσμα γαρ˙ ο δε από του Αδάμ και της Εύας) αλλήλων κατά την φύσιν αλλοτριώσουσιν. Εις ούν Θεός εν τρισί, και τα τρία εν, ώσπερ έφαμεν.

Επεί δε ούτω ταύτα, ή τούτο, έδει δε μη τοις άνω μόνον την προσκύνησιν περιγράφεσθαι, άλλ' είναί τινας και κάτω προσκυνητάς, ίνα πληρωθή τα πάντα δόξης Θεού, επεί και Θεού˙ και δια τούτο κτίζεται άνθρωπος, χειρί Θεού τιμηθείς και εικόνι. Τούτον δε φθόνω διαβόλου και πικρά γεύσει της αμαρτίας, Θεού του πεποιηκότος ελεεινώς χωριζόμενον παριδείν, ου Θεού. Τί γίνεται; Και τί το μέγα περί ημάς μυστήριον; Καινοτομούνται φύσεις και Θεός άνθρωπος γίνεται˙ και ο επιβεβηκώς επί τον ουρανόν του ουρανού κατά ανατολάς της ιδίας δόξης τε και λαμπρότητος, επί δυσμών δοξάζεται της ημετέρας ευτελείας και ταπεινότητος, και ο Υιός του Θεού δέχεται και υιός ανθρώπου γενέσθαι τε και κληθήναι. Ούχ ο ήν μεταβαλών (άτρεπτον γαρ), άλλ' ο ούκ ήν προσλαβών (φιλάνθρωπος γαρ), ίνα χωρηθή ο αχώρητος, δια μέσης σαρκός ομιλήσας ημίν, ως εκ παραπετάσματος, επειδή καθαράν αυτού την Θεότητα φέρειν, ού της εν γενέσει και φθορά φύσεως. Δια τούτο τα άμικτα μίγνυται˙ ου γενέσει μόνον Θεός, ουδέ σαρκί νους, ουδέ χρόνω το άχρονον, ουδέ μέτρω το

απερίγραπτον, αλλά και παρθενία γέννησις, και ατιμία τω και τιμής απάσης υψηλοτέρω, και πάθει το απαθές, και τω φθαρτώ το αθάνατον. Επειδή γαρ ώετο αήττητος είναι της κακίας ο σοφιστής, θεότητος ελπίδι δελεάσας ημάς, σαρκός προβλήματι δελεάζεται· ίν'ως τω Αδάμ προσβαλών, τω Θεώ περιπέση, και ούτως ο νέος Αδάμ τον παλαιόν ανασώσηται, και λυθή το κατάκριμα της σαρκός, σαρκί του θανάτου θανατωθέντος.

Τη μεν ούν γεννήσει τα εικότα προεορτάσαμεν, εγώ τε ο της εορτής έξαρχος και υμείς, και παν όσον εγκόσμιόν τε και υπερκόσμιον. Μετά αστέρος εδράμομεν και μετά Μάγων προσεκυνήσαμεν, μετά ποιμένων περιελάμφθημεν και μετά αγγέλων εδοξάσαμεν μετά Συμεών ενηγκαλισάμεθα και μετά Άννης ανθωμολογησάμεθα, της γεραιάς και σώφρονος· και χάρις τω εις τα ίδια ελθόντι αλλοτρίως, ότι τον ξένον εδόξασεν. Νυνί δε πράξις άλλη Χριστού και άλλο μυστήριον. Ου δύναμαι κατέχειν την ηδονήν, ένθεος γίνομαι μικρού και, ως Ιωάννης, ευαγγελίζομαι, ει και μη πρόδρομος, άλλ' από της ερημίας. Χριστός φωτίζεται, συναστράψωμεν. Χριστός βαπτίζεται, συγκατέλθωμεν, ίνα και συνανέλθωμεν. Βαπτίζεται Ιησούς· τούτο μόνον, ή και τα άλλα τηρείν επιμελώς αναγκαίον; Τίς ών; Και παρά τίνος; Και κατά πηνίκα; Ο καθαρός και παρά Ιωάννου, και των σημείων αρχόμενος; Ίνα τί μάθωμεν, και τί παιδευθώμεν; Προκαθαίρεσθαι και ταπεινοφρονείν και κηρύσσειν εν τελειότητι και της πνευματικής και της σωματικής ηλικίας. Εκείνο προς τους το βάπτισμα σχεδιάζοντας και μη προευτρεπιζομένους, μηδέ το ασφαλές τη λυτρώσει χαριζομένους, δια της εις το καλόν έξεως. Και γαρ ει άφεσιν έχει των παρελθόντων το χάρισμα (χάρισμα γαρ), αλλά τότε μάλλον ευλαβείας άξιον, μη προς τον αυτόν έμετον επανέλθωμεν. Τούτο προς τους επαιρομένους κατά των οικονόμων του μυστηρίου, αν αξία τινί προέχωσιν. Το τρίτον προς τους θαρρούντας νεότητι, και πάντα καιρόν οιομένους είναι διδασκαλίας, ή προεδρίας. Ιησούς καθαίρεται· και συ καταφρονείς της καθάρσεως; Υπό Ιωάννου· και συ κατεξανίστασαι του σου κήρυκος; Τριακονταέτης ών· και συ προ της γενειάδος διδάσκεις τους γέροντας, ή το διδάσκειν πιστεύεις, ούτε παρά της ηλικίας, ούτε παρά του τρόπου τυχόν έχων το αιδέσιμον; Είτα ο Δανιήλ ενταύθα, και ο δείνα, νέοι κριταί και τα παραδείγματα επί γλώσσης. Πας γαρ αδικών εις απολογίαν έτοιμος. Άλλ' ού νόμος Εκκλησίας, το σπάνιον· είπερ μηδέ μία χελιδών έαρ ποιεί, μηδέ γραμμή μία τον γεωμέτρην, ή πλους εις τον θαλάττιον.

Πλην Ιωάννης βαπτίζει, πρόσεισιν Ιησούς· αγιάσων τυχόν μεν και τον βαπτιστήν· το δε πρόδηλον, πάντα τον παλαιόν Αδάμ ίν' ενθάψη τω ύδατι· προ δε

τούτων και δια τούτους τον Ιορδάνην˙ ώσπερ ήν πνεύμα και σάρξ, ούτω Πνεύματι τελειών και ύδατι. Ου δέχεται ο βαπτιστής˙ ο Ιησούς αγωνίζεται˙ «Εγώ χρείαν έχω υπό σου βαπτισθήναι», ο λύχνος τω Νυμφίω, ο εν γεννητοίς γυναικών υπέρ άπαντας τω Πρωτοτόκω πάσης κτίσεως, ο πορσκιρτήσας από γαστρός τω εν γαστρί προσκυνηθέντι, ο προδραμών και προδραμούμενος τω φανέντι και φανησομένω. Εγώ χρείαν έχω από σου βαπτισθήναι˙ πρόσθες και το «υπέρ σου» (ήδει γαρ τω μαρτυρίω βαπτισθησόμενος) ή, ως Πέτρος, μη τους πόδας μόνον καθαρθησόμενος. «Και συ έρχη προς με;» Και τούτο προφητικόν. Ήδει γαρ ως μετά Ηρώδην, Πιλάτον μανησόμενον, ούτως αυτώ προσπελθόντι Χριστόν εψόμενον. Τί δε Ιησούς; «Άφες άρτι»˙ τούτο γαρ η οικονομία. Ήδει γαρ μετ' ολίγον αυτός βαπτίσων τον Βαπτιστήν. (Τί δε το πτύον; Η κάθαρσις. Τί δε το πύρ; Η του κούφου δαπάνη, και η ζέσις του Πνεύματος). Τί δε αξίνη; Της αθεραπεύτου ψυχής η εκτομή, και μετά την κόπρον. Τί δε η μάχαιρα; Η τομή του Λόγου, η διαιρούσα το χείρον από του κρείττονος, και διχοτομούσα τον πιστόν και τον άπιστον, και επεγείρουσα τον υιόν και την θυγατέρα και την νύμφην τω πατρί και τη μητρί και τη πενθερά, τα νέα και πρόσφατα τοις παλαιοίς και σκιώδεσι. Τί δε σφαιρωτήρ του υποδήματος, ον ου λύεις ο βαπτίζων Ιησούν, ο της ερημίας και άτροφος, ο νέος Ηλίας, ο προφήτου περισσότερος, όσω και τον προφητευόμενον είδες, ο Παλαιάς και Νέας μεσίτης; Τί τούτο; Τυχόν ο της επιδημίας λόγος και της σαρκός, ού μηδέ το ακρότατον ευδιάλυτον, μη ότι τοις σαρκικοίς έτι και νηπίοις εν Χριστώ, άλλ' ουδέ τοις κατά Ιωάννην τω Πνεύματι.

Αλλά και άνεισιν Ιησούς εκ του ύδατος. Συναναφέρει γαρ εαυτώ τον κόσμον και ορά σχιζομένους τους ουρανούς, ούς ο Αδάμ έκλεισεν εαυτώ τε και τοις μετ' αυτόν, ώσπερ και τη φλογίνη 'ρομφαία τον παράδεισον. Και το Πνεύμα μαρτυρεί την Θεότητα˙ (τω γαρ ομοίω προστρέχει)˙ και η εξ ουρανών φωνή˙ (εκείθεν γαρ ο μαρτυρούμενος) και ως περιστερά, (τιμά γαρ το σώμα, επεί και τούτο τη θεώσει Θεός, σωματικώς ορωμένη), και άμα πόρρωθεν είθισται περιστερά κατακλυσμού λύσιν ευαγγελίζεσθαι. Ει δε όγκοις και σταθμοίς κρίνεις θεότητα, και δια τούτο μικρόν σοι το Πνεύμα ότι εν είδει περιστεράς, ω μικρόλογε περί τα μέγιστα, ώρα σοι και βασιλείαν ουρανών ατιμάζειν, ότι κόκκω σινάπεως απεικάζεται, και της Ιησού μεγαλειότητος υπεραίρειν τον αντικείμενον, ότι ο μέν όρος μέγα καλείται και Λευϊαθάν και βασιλεύς των εν τοις ύδασιν, ο δε αμνός και μαργαρίτης και σταγών και τα τοιαύτα προσαγορεύεται.

Επεί δε βαπτίσματος η πανήγυρις, και δει μικρόν προσκακοπαθήσαι τω δι' ημάς μορφωθέντι και βαπτισθέντι και σταυρωθέντι, φέρε τι περί διαφοράς

βαπτισμάτων φιλοσοφήσωμεν, ἵν' απέλθωμεν εντεύθεν κεκαθαρμένοι. Εβάπτισε Μωϋσής άλλ' εν ύδατι˙ και προ τούτου εν νεφέλη και εν θαλάσση. Τυπικώς δε τούτο ήν, ως και Παύλω δοκεί˙ η θάλασσα του ύδατος˙ η νεφέλη του Πνεύματος˙ το μάννα του της ζωής άρτου˙ το πόμα του θείου πόματος. Εβάπτισε και Ιωάννης, ούκ έτι μεν Ιουδαϊκώς˙ ου γαρ εν ύδατι μόνον, αλλά και εις μετάνοιαν˙ ούπω δε όλον πνευματικώς˙ ού γαρ προστίθησι το, εν Πνεύματι. Βαπτίζει και Ιησούς, άλλ' εν Πνεύματι. Τούτο η τελειότης. Και πώς ου Θεός, ίνα τι παραθαρρήσω μικρόν, εξ ού και συ γίνη Θεός; Οίδα και τέταρτον βάπτισμα, το δια μαρτυρίου και αίματος, ο και αυτός Χριστός εβαπτίσατο, και πολύ γε των άλλων αιδεσιμώτερον, όσω δευτέροις ρύποις ου μολύνεται. Οίδα και πέμπτον έτι, το των δακρύων˙ άλλ' επιπονώτερον, ως ο λούων καθ' εκάστην νύκτα την κλίνην αυτού και την στρωμνήν τοις δάκρυσιν, ώ της κακίας «προσώζεσαν και οι μώλωπες»˙ ος «πενθών και σκυθρωπάζων πορεύεται», και ος μιμείται την επιστροφήν Μανασσή, και την των Νινευϊτών ηλεημένην ταπείνωσιν˙ ός φθέγγεται τας του τελώνου φωνάς εν τω ιερώ, και δικαιούται παρά τον μεγάλαυχον Φαρισαίον˙ ός συγκύπτει κατά την Χαναναίαν και ζητεί φιλανθρωπίαν και ψίχας, κυνός τροφήν άγαν λιμώττοντος.

Εγώ μεν ούν (άνθρωπος είναι γαρ ομολογώ, ζώον τρεπτόν και ῥευστής φύσεως) και δέχομαι τούτο προθύμως, και προσκυνώ τον δεδωκότα, και τοις άλλοις μεταδίδωμι, και προεισφέρω του ελέου τον έλεον. Οίδα γαρ και αυτός ασθένειαν περικείμενος και ων αν μετρήσω, μετρηθησόμενος. Συ δε τί λέγεις, τι νομοθετείς, ώ νέε Φαρισαίε και καθαρέ την προσηγορίαν ού την προαίρεσιν, και φυσών ημίν τα Ναυάτου μετά της αυτής ασθενείας; Ου δέχη μετάνοιαν; Ου δίδως οδυρμοίς χώραν; Ου δακρύσεις δάκρυον; Μη συ γε τοιούτου κριτού τύχοις. Ουκ αιδή το Ιησού φιλάνθρωπον του τας ασθενείας ημών λαβόντος και τας νόσους βαστάσαντος, του μη δικαίοις ελθόντος άλλ' αμαρτωλοίς εις μετάνοιαν, του έλεον θέλοντος μάλλον ή θυσίαν, του εβδομηκοντάκις επτά συγχωρούντος τα αμαρτήματα; Ως μακάριόν σου το υψηλόν, εί καθαρότης ήν αλλά μη τύφος, νομοθετών υπέρ άνθρωπον και λύων τη απογνώσει την επανόρθωσιν. Ομοίως γαρ εστί κακόν και άνεσις ασωφρόνιστος και κατάγνωσις ασυγχώρητος˙ η μεν όλην εφιείσα την ηνίαν, η δε τω σφοδρώ κατάγχουσα. Δείξόν μοι την καθαρότητα, και δέχομαί σου την θρασύτητα. Νύν δε δέδοικα μη βρύων έλκεσιν, εισάγης το ανιάτρευτον. Ουδέ τον Δαβίδ δέχη μετανοούντα, ώ και το προφητικόν χάρισμα η μετάνοια συνετήρησεν; Ουδέ Πέτρον τον μέγαν παθόντα τι ανθρώπινον περί το σωτήριον πάθος; Ιησούς δε εδέξατο, και τω τρισσώ της ερωτήσεως και της ομολογίας το τρισσόν της αρνήσεως εθεράπευσεν.

Ἢ ουδέ τελειωθέντα δέχη δι' αἱματος; Ἔστι γαρ και τούτο της σης απονοίας. Ουδέ τον εν Κορίνθω παρανομήσαντα; Παύλος δε κα αγάπην εκύρωσεν, επειδή την διόρθωσιν είδε και το αίτιον, «ἵνα μη τη περισσοτέρα λύπη καταποθή ο τοιούτος», βαρηθείς τη αμετρία της επιπλήξεως. Ουδέ τας νέας γαμίζεις χήρας, δια το της ηλικίας ευάλωτον; Παύλος δε τούτο ετόλμησεν, ού συ δηλαδή διδάσκαλος, ως επί τέταρτον ουρανόν φθάσας, και άλλον παράδεισον, και απορρητοτέρων ακούσας ῥημάτων, και μείζονα κύκλον τω Ευαγγελίω περιλαβών.

Ἀλλ' ου μετά το βάπτισμα ταύτά φησί τις. Τίς η απόδειξις; Ἢ δείξον, ή μη κατάκρινε. Εἰ δε αμφίβολον, νικάτω το φιλάνθρωπον. Ἀλλ' ο Ναυάτος, φησίν, ούκ εδέξατο τους εν τω διωγμώ παραπεσόντας. Και τί τούτο; Εἰ μεν ου μεταγνόντας, δικαίως· ουδέ εγώ δέχομαι τους ή μη καμπτομένους ή μη αξίως μηδέ αντισηκούντας τω κακώ την διόρθωσιν· και όταν δέξωμαι, την προσήκουσαν αυτοίς απονέμω χώραν. Ει δε τους εκτακέντας τοις δάκρυσιν, ού μιμήσομαι. Και τίς μοι νόμος η Ναυάτου μισανθρωπία, ός πλεονεξίαν μεν ούκ εκόλασε, την δευτέραν ειδωλολατρίαν, πορνείαν δε ούτω πικρώς κατεδίκασεν, ως άσαρκος και ασώματος; Τί φάτε; Πείθομεν υμάς τοις λόγοις τούτοις; Δεύρο, στήτε μεθ' ημών των ανθρώπων. Μεγαλύνωμεν άμα τον Κύριον. Μη τις υμών ειπείν τολμήση, μηδέ ει λίαν εαυτώ τεθάρρηκε· «Μη μου άπτου, καθαρός γαρ ειμί», και τίς ούτως ώσπερ εγώ; Μετάδοτε και ημίν της λαμπρότητος. Ἀλλ' ου πείθομεν; Και υπέρ υμών δακρύσομεν. Ούτοι μεν ούν, ει μεν βούλονται, την ημετέραν οδόν και Χριστού, ει δε μη, την εαυτών πορευέσθωσαν. Τυχόν εκεί τω πυρί βαπτισθήσονται, τω τελευταίω βαπτίσματι, τω επιπονωτέρω τε και μακροτέρω, ό εσθίει ως χόρτον την ύλην και δαπανά πάσης κακίας κουφότητα.

Ημείς δε τιμήσωμεν το Χριστού βάπτισμα σήμερον και καλώς εορτάσωμεν, μη γαστρί τρυφώντες, αλλά πνευματικώς ευφραινόμενοι. Τρυφήσωμεν δε πώς; «Λούσασθε, καθαροί γίνεσθε». Εἰ μεν φοινικικοί την αμαρτίαν εστέ, και ήττον αιματώδεις, λευκάνθητε ως χιών· εἰ δε κόκκινοι και άνδρες αιμάτων τέλειοι, κάν εις ερίου λευκότητα φθάσατε. Πάντως δε καθάρθητε και καθαίρεσθε. Ως ουδενί τοσούτον χαίρει Θεός, όσον ανθρώπου διορθώσει και σωτηρία, υπέρ ου λόγος άπας και άπαν μυστήριον· ἵνα γένησθε ως φωστήρες εν κόσμω, ζωτική τοις άλλοις ανθρώποις δύναμις. Ἵνα φώτα τέλεια τω μεγάλω φωτί παραστάντες, και την εκείσε μυηθήτε φωταγωγίαν, ελλαμπόμενοι τη Τριάδι καθαρώτερον και τρανότερον, ής νυν μετρίως υποδέχεσθε την μίαν αυγήν εκ μιας της Θεότητος, εν Χριστώ Ιησού τω Κυρίω ημών, ώ η δόξα και το κράτος εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν.

www.tezaurliturgic.ro

ΛΟΓΟΣ ΛΘ'

ΕΙΣ ΤΑ ΑΓΙΑ ΦΩΤΑ[1]

Πάλιν ο Ιησούς μου, και πάλιν μυστήριον. Μυστήριον δε το οποίον δεν είναι ούτε ψεύτικον ούτε απρεπές, ούτε προέρχεται από την ελληνικήν πλάνην και την μέθην (διότι εγώ έτσι αποκαλώ τα της λατρείας των και νομίζω ότι αυτό κάνει και κάθε λογικός άνθρωπος), αλλά είναι μυστήριον και θείον και υψηλόν και δημιουργεί λαμπρότητα. Διότι η αγία ημέρα των Φώτων, εις την οποίαν έχομεν φθάσει και την οποίαν έχομεν αξιωθή να εορτάσωμεν σήμερα, έχει μεν ως αρχήν το βάπτισμα του Χριστού μου, του αληθινού φωτός «το οποίον φωτίζει κάθε άνθρωπον ο οποίος έρχεται εις τον κόσμον»,[2] πραγματοποιεί δε τον καθαρισμόν μου και βοηθεί το φως το οποίον έχομεν λάβει από τον Θεόν κατά την δημιουργίαν και το οποίον έχομεν κάνει να σκοτεινιάση και να αδυνατίση.

Ακούσατε λοιπόν την φωνήν του Θεού, η οποία εις εμένα μεν, τον οπαδόν και τον εξηγητήν των τοιούτων πραγμάτων, ακούγεται πολύ δυνατά, μακάρι δε να ακουσθή και σε σας: «Εγώ είμαι το φως του κόσμου»[3] και δια τον λόγον αυτόν· «πλησιάσετέ τον και πάρετε φως, και τα πρόσωπά σας δεν θα σκιαθούν από εντροπήν»,[4] επειδή έχουν την σφραγίδα του αληθινού φωτός. Να, ευκαιρία αναγεννήσεως· ας γίνωμεν ουράνοιοι.[5] Να, καιρός αναδημιουργίας· ας ξαναβρούμε τον πρώτον Αδάμ.[6] Να μην μείνωμεν εκείνο το οποίον είμεθα, αλλά να γίνωμεν εκείνο το οποίον ήμεθα κάποτε. «Το φως φωτίζει μέσα εις το σκοτάδι»[7] με την παρούσαν ζωήν και την σάρκα. Και το καταδιώκει μεν, αλλά δεν κατορθώνει να το

εξουδετερώση το σκοτάδι, η εχθρική δηλαδή δύναμις,[8] η οποία επιτίθεται μεν από θρασύτητα εις εκείνον ο οποίος ομοιάζει προς τον Αδάμ, αλλά πέφτει επάνω εις τον Θεόν και νικάται,[9] δια να ριπτωμεν από πάνω μας το σκοτάδι και να πλησιάζωμεν προς το φως και να γινώμεθα τέλειον φως, τέκνα τελείου φωτός. Βλέπετε την ωραιότητα της ημέρας; Βλέπετε την δύναμιν του μυστηρίου; Δεν έχετε υψωθή από την γην; Δεν έχετε τοποθετηθή καθαρά επάνω, αφού ανυψωθήκατε από την φωνήν και τους πνευματικούς μου λόγους; Θα τοποθετηθήτε δε ακόμη υψηλότερα όταν θα έχη κάμει ο Λόγος να αποδώση καρπούς ο λόγος μου.

Μήπως η τέτοια κάθαρσις είναι όπως εκείνη η υποτυπώδης του μωσαϊκού νόμου, η οποία ωφελεί με ραντίσματα από καιρού εις καιρόν και ραντίζει εκείνους οι οποίοι έχουν μολυνθή με στάχτην αποτεφρωμένων μόσχων; Μήπως ιερουργούν κάτι τέτοιο οι Έλληνες, των οποίων όλαι αι τελεταί και τα μυστήρια είναι δι' εμέ ανόητος φλυαρία, σκοτεινή εφεύρεσις των δαιμόνων και δημιούργημα πονηρού νου, το οποίον βοηθείται από τον χρόνον και εξαπατά με τον μύθον; Διότι εκείνα τα οποία προσκυνούν ως αληθινά τα αποκρύπτουν. Θα πρέπει, αν μεν είναι αληθινά, να μην λέγωνται μύθοι αλλά να φανερώνωνται δια να αποδειχθή ότι δεν είναι αισχρά, αν δε είναι ψεύτικα, να μην τα θαυμάζουν και να μην παρουσιάζουν αναίσχυντα τους πιο αντίθετους ισχυρισμούς δια το ίδιο πράγμα, πράγμα το οποίον αποτελεί γνώρισμα εφήβων όταν παίζουν εις την αγοράν, ή πραγματικά πονηρών ανθρώπων, αλλά όχι και ανθρώπων οι οποίοι συζητούν με λογικούς ανθρώπους, οι οποίοι προσκυνούν τον Λόγον, έστω και αν απορρίπτουν αυτούς τους περιπέχνους και αισχρούς ισχυρισμούς.

Δεν είναι αυτά[10] γεννήσεις και κλοπαί του τυράννου των Κρητών, έστω και αν δεν αρέση εις τους Έλληνας κάτι τέτοιο. Δεν είναι ήχοι και κρότοι και χοροί με όπλα των Κουρητών, οι οποίοι σκεπάζουν τον ήχον του κλάμματος του Θεού, δια να μην τον ακούση ο πατέρας ο οποίος μισεί τα τέκνα του.[11] Διότι θα ήτο φοβερόν να κλαίη εκείνος ο οποίος κατεπόθη ως λίθος. Δεν είναι δε αυτά ούτε οι ευνουχισμοί των Φρυγών και τα όργανα και οι Κορύβαντες[12] και όσα κάνουν οι άνθρωποι οι οποίοι καταλαμβάνονται από μανίαν χάριν της Ρέας, προσφέροντες εις την μητέρα των θεών και υπομένοντες όσα είναι φυσικά δια μητέρα τέτοιων θεών. Ούτε αρπάζεται από ημάς κάποια κόρη, ούτε περιπλανάται η Δήμητρα ούτε φέρει κοντά της κάποιους Κελεούς και Τριπτολέμους και δράκοντας και άλλα μεν κάνει, άλλα δε παθαίνει.[13] Διότι εντρέπομαι να παρουσιάσω κατά την διάρκειαν της ημέρας αυτά τα οποία τελούνται την νύκτα και να παρουσιάσω τα ανοσιουργήματα σαν μυστήρια. Η Ελευσίνα τα γνωρίζει αυτά[14] και οι ιεροφάντες εκείνων τα οποία αποσιωπούνται, και τα οποία

πραγματικά μόνον σιωπής είναι άξια. Δεν είναι αυτά ούτε ο Διόνυσος, το ατελές γέννημα των πόνων, και ο μηρός, όπως και η κεφαλή προηγουμένως.[15] Ούτε θεός ερμαφρόδιτος, και παρέα μεθυσμένων, και απείθαρχος και ακόλαστος στρατός, και ανοησία Θηβαίων, οι οποίοι λατρεύουν αυτόν τον θεόν,[16] και κεραυνός της Σεμέλης,[17] ο οποίος προσκυνείται. Ούτε τα ακόλαστα μυστήρια της Αφροδίτης, η οποία, όπως οι ίδιοι λέγουν, και γεννάται και λατρεύεται κατά τρόπον αισχρόν. Ούτε φαλλοί και ιθύφαλλοι,[18] αισχροί και κατά τα σχήματα και κατά την ουσίαν, ούτε δολοφονίαι των ξένων από τους κατοίκους της Ταυρίδος,[19] ούτε το αίμα το οποίον έχυναν επάνω εις τον βωμόν οι έφηβοι της Σπάρτης από τας πληγάς του μαστιγώματος,[20] προσπαθούντες κατά παράλογον τρόπον να δείξουν ανδρισμόν δια να τιμήσουν θεόν, και μάλιστα παρθένον. Διότι οι ίδιοι και την μαλθακότητα την εξετίμησαν και προς την τόλμην έδειξαν σεβασμόν.

Πού θα τοποθετήσης δε την κατακρεούργησιν του Πέλοπος[21] δια να φιλοξενηθούν οι πεινώντες θεοί, την πικράν και απάνθρωπον αυτήν φιλοξενίαν; Πού δε τα φοβερά και σκοτεινά φαντάσματα της Εκάτης,[22] τα υπόγεια παιχνίδια και τους χρησμούς του Τροφωνίου,[23] ή τας ανοησίας της δρυός της Δωδώνης,[24] ή τα σοφίσματα του τρίποδος των Δελφών ή το μαντικό νερό της Κασταλίας πηγής,[25] τα οποία το μόνον το οποίον δεν εμάντευσαν ήτο το ότι επρόκειτο να σιωπήσουν; Δεν είναι τα μυστήριά μας ούτε η πρόγνωσις των μάγων,[26] η οποία γίνεται με θυσίας και κατατεμαχισμούς, ούτε η αστρονομία και η γενεαλογία των Χαλδαίων, η οποία βγάζει συμπεράσματα δια τα ανθρώπινα πράγματα από την κίνησιν των ουρανίων σωμάτων, τα οποία δεν ημπορούν να γνωρίζουν ούτε τι είναι αυτά τα ίδια ούτε τι πρόκειται να γίνουν εις το μέλλον. Ούτε είναι αυτά[27] όργια των Θρακών, από τους οποίους προήλθε και η λέξις «θρησκεύειν», ούτε αι τελεταί και τα μυστήρια του Ορφέως, τον οποίον τόσον πολύ εθάυμασαν οι Έλληνες δια την σοφίαν του, ώστε του δίδουν και λύραν, η οποία με τους ήχους της προσελκύει τα πάντα,[28] ούτε η δικαία τιμωρία του Μίθρα εναντίον εκείνων οι οποίοι ανέχονται να μυηθούν εις τέτοια πράγματα,[29] ούτε οι θρήνοι του Οσίριδος, η άλλη αθλιότης η οποία λατρεύεται από τους Αιγυπτίους, ούτε τα ατυχήματα της Ίσιδος, ούτε οι πιο αξιοσέβαστοι ταύροι των Μενδησίων[30] και η φάτνη του Άπιδος, του μόσχου εκείνου ο οποίος καλοπερνά χάρις εις την ανοησίαν των κατοίκων της Μέμφιδος,[31] ούτε αι τιμαί με τας οποίας κατεξευτελίζουν τον Νείλον, τον δότην των καρπών και των καλών σταχύων, όπως τον εξυμνούν αυτοί, ο οποίος μετρά την ευτυχίαν με τους πήχεις.[32]

Διότι θα παραλείψω να αναφέρω τας τιμάς των ερπετών και των άλλων αγρίων ζώων και την αναζήτησιν κάθε ασχημίας. Δια το κάθε ένα από αυτά υπάρχει ειδική τελετή και πανήγυρις και όλα μαζί έχουν κοινόν γνώρισμα την ανοησίαν, ώστε, αν βέβαια θα έπρεπε να ασεβήσουν οπωσδήποτε, να απομακρυνθούν από την λατρείαν του Θεού και να ξεπέσουν εις την λατρείαν ειδώλων, τεχνητών πραγμάτων και δημιουργημάτων των χειρών, θα έπρεπε εκείνοι οι οποίοι διαθέτουν νουν να μην τους ευχηθούν τίποτε άλλο παρά να λατρεύουν τέτοια πράγματα και να τα τιμούν κατά τέτοιον τρόπον, ώστε, όπως λέγει ο Παύλος,[33] να λαμβάνουν το αντίτιμον το οποίον αξίζει η πλάνη των από εκείνα τα οποία σέβονται, επειδή θα ατιμάζωνται μάλλον από αυτά παρά θα τα τιμούν. Είναι άξιοι περιφρονήσεως δια την πλάνην των, και ακόμη περισσότερον περιφρονητέοι εξ αιτίας της ασημαντότητος εκείνων τα οποία προσκυνούν και σέβονται, ώστε να καταντούν πιο αναίσθητοι από τα λαυτρευόμενα, εφ' όσον ξεπερνούν τόσον εις ανοησίαν όσον και εις ασημαντότητα εκείνα τα οποία προσκυνούν.

Αυτά λοιπόν ας τα παιδιαρίζουν οι απόγονοι των Ελλήνων και οι δαίμονες, από τους οποίους προέρχεται η ανοησία των, και οι οποίοι επιδιώκουν δια τους εαυτούς των την τιμήν του Θεού και οδηγούν πολλούς και κατά διαφόρους τρόπους εις αισχράς πίστεις και φαντασιοπληξίας, αφ' ότου, αφού μας έδιωξαν από το δένδρον της ζωής, επειδή εδοκιμάσαμεν το δένδρον της γνώσεως εις ακατάλληλον καιρόν και κατά τρόπον ανάρμοστον, μας κατενίκησαν ήδη ως πιο αδυνάτους, αφού μας συνεπήραν τον οδηγόν νουν και ήνοιξαν την θύραν εις τα πάθη. Διότι δεν ανεχόταν, επειδή ήσαν φθονερά και μισάνθρωπα πλάσματα ή, σωστότερα, επειδή έγιναν τέτοιοι εξ αιτίας της κακίας των, να γίνουν άξιοι ουρανίων πραγμάτων εκείνοι οι οποίοι ευρίσκονται εις την γην ενώ αυτοί έπεσαν επάνω εις την γην από τον ουρανόν, ούτε να γίνη τόσον μεγάλη μετατόπισις εις την δόξαν και εις τας αρχεγόνους φύσεις. Αυτός είναι ο διωγμός του δημιουργήματος. Δι' αυτόν τον λόγον καθυβρίσθη η εικόνα του Θεού. Και καθώς δεν επροσπαθήσαμεν να τηρήσωμεν την εντολήν, έχομεν παραδοθή εις το αυτεξούσιον της πλάνης. Και καθώς περιεπέσαμεν εις πλάνην, έχομεν ατιμασθή από εκείνα τα οποία έχομεν σεβασθή. Διότι δεν είναι το μόνον φοβερόν το ότι, ενώ έχομεν δημιουργηθή δια να πράττωμεν αγαθά έργα προς δόξαν και έπαινον εκείνου ο οποίος μας έπλασε και προς μίμησιν του Θεού, όσον αυτό είναι κατορθωτόν, έχομεν γίνει ορμητήριον κάθε είδους κακών τα οποία τρέφονται κακώς και καταστρέφουν τον εσωτερικόν άνθρωπον, αλλά το ότι έχομεν παρουσιάσει και θεούς ως υπερασπιστάς των παθών μας, όχι μόνον δια να μην αμαρτάνωμεν χωρίς

ευθύνην, αλλά και δια να θεωρούνται ως θεοί εκείνα τα οποία προσκυνούμεν και τα οποία καταφεύγουν εις τοιαύτας δικαιολογίας.

Εμείς δε εις τους οποίους εδόθη το χάρισμα να φθάσωμεν κοντά εις την αλήθειαν και να υπηρετούμεν τον ζωντανόν και αληθινόν Θεόν, αφού θα έχωμεν αποφύγει την ειδωλολατρικήν πλάνην, και να ξεπεράσωμεν την δημιουργίαν, αφού θα έχωμεν ξεπεράσει όλα όσα υπόκεινται εις τον χρόνον και εις την πρώτην κίνησιν,[34] έτσι ας ίδωμεν και ας εξετάσωμεν τα σχετικά με τον Θεόν και τα θεία. Θα τα εξετάσωμεν δε αφού αρχίσωμεν από εκεί όπου είναι καλύτερα να αρχίσωμεν. Είναι δε καλύτερα από εκεί που μας έχει καθορίσει ο Σολομών. «Αρχή της σοφίας»,[35] λέγει, είναι το να αποκτήσης σοφίαν. Τί δε λέγει ως αρχήν της σοφίας; Τον φόβον. Διότι δεν πρέπει να καταλήγωμεν εις τον φόβον, ενώ έχομεν αρχίσει από την φιλοσοφικήν θεώρησιν (διότι η χωρίς φραγμούς φιλοσοφική θεώρησις θα ημπορούσε να μας σπρώξη γρήγορα προς τον κρημνόν), αλλά να σηκωνώμεθα υψηλότερα, αφού θα έχωμεν διαπαιδαγωγηθή και καθαρισθή και, δια να το είπω κατ' αυτόν τον τρόπον, θα έχωμεν γίνει πιο λεπτοί[36] από τον φόβον. Διότι όπου υπάρχει φόβος, εκεί υπάρχει και τήρησις των εντολών. Όπου δε υπάρχει τήρησις των εντολών εκεί γίνεται και κάθαρσις της σαρκός, του νέφους αυτού το οποίον εμποδίζει την ψυχήν και δεν την αφήνει να ίδη καθαρά την θείαν ακτίνα. Όπου δε υπάρχει κάθαρσις, εκεί υπάρχιε και θείος φωτισμός. Ο θείος δε φωτισμός είναι η εκπλήρωσις του πόθου εκείνων οι οποίοι επιδιώκουν να πλησιάσουν τα μέγιστα[37] ή το μέγιστον, ή κάτι παραπάνω από μεγάλο.

Δια τούτο πρέπει πρώτα να καθαρίση κανείς τον εαυτόν του και έπειτα να πλησιάση και να συναναστραφή τον καθαρόν, εάν βεβαίως δεν πρόκειται να πάθωμεν εκείνο το οποίον έπαθεν ο ισραηλιτικός λαός, ο οποίος δεν ημπορούσε να αντέξη την λάμψιν του προσώπου του Μωϋσέως και δια τούτο είχεν ανάγκην από κάλυμμα,[38] ή και να πάθωμεν και να είπωμεν εκείνο το οποίον είπε και έπαθεν ο Μανωέ· «εχαθήκαμε γυναίκα! Έχομεν ήδει τον Θεόν»,[39] επειδή είχε φαντασθή ότι είδε τον Θεόν, ή να αποπέμψωμεν τον Ιησούν όπως ο Πέτρος από το πλοίον,[40] επειδή δεν είμεθα άξιοι να έλθη κοντά μας. Όταν δε λέγω τον Πέτρον, ποίον Πέτρον λέγω; Εκείνον ο οποίος επεριπάτησεν επάνω εις τα κύματα.[41] Ή να χάσωμεν το φως μας όπως ο Παύλος, ο οποίος, προτού καθαρισθή από τους διωγμούς, συνήντησεν εκείνον τον οποίον εδίωκε, ή καλύτερα μίαν σύντομον λάμψιν του μεγάλου φωτός.[42] Ή, όπως ο εκατόνταρχος, να ζητήσωμεν μεν την θεραπείαν αλλά να μην δεχθώμεν εις την οικίαν μας τον θεραπευτήν από δειλίαν η οποία επαινείται. Ας είπη και κάποιος

από ημάς, προτού να έχη ακόμη καθαρισθή και ενώ είναι ακόμη εκατόνταρχος και ξεπερνά πολλούς εις την κακίαν και είναι υπηρέτης του καίσαρος, του κοσμοκράτορος εκείνων οι οποίοι σύρονται προς τα κάτω˙ «δεν είμαι άξιος να εισέλθης εις την οικίαν μου».[43] Όταν δε ίδη τον Ιησούν, αν και είναι μικρός, κατά την πνευματικήν ηλικίαν, όπως εκείνος ο Ζακχαίος,[44] και να σηκωθή πιο υψηλά από την συκομορέαν αφού νεκρώση τα επίγεια μέλη του,[45] και αφού ξεπεράση το σώμα της ταπεινώσεώς του, τότε να δεχθή μέσα του τον Λόγον και να ακούση: «σήμερα ήλθεν η σωτηρία εις την οικίαν αυτήν»[46] και να λάβη την σωτηρίαν και να δώση τελειοτέρους καρπούς, σκορπίζων και διαμοιράζων κατά καλόν τρόπον εκείνα τα οποία εμάζεψε με πονηράς μεθόδους ως τελώνης.

Διότι ο ίδιος Λόγος είναι και φοβερός εξ αιτίας της φύσεώς του, δι' εκείνους οι οποίοι δεν είναι άξιοι και ικανός, εξ αιτίας της αγάπης του προς τον άνθρωπον, να εισέλθη εις εκείνους οι οποίοι έχουν προετοιμασθή κατ' αυτόν τον τρόπον και εις όσους, αφού έχουν εκδιώξει το ακάθαρτον και υλικόν πνεύμα των ψυχών, εκαθάρισαν τας ψυχάς των και τας εστόλισαν με την καθαράν γνώσιν, την οποίαν δεν άφησαν ούτε αργήν ούτε άπρακτον, ώστε να κυριευθή πάλιν από τα επτά πνεύματα της κακίας, τα οποία είναι τόσα όσα και τα πνεύματα της αρετής και τα οποία επιτίθενται με μεγαλυτέραν ορμήν (διότι είναι πιο αξιέπαινον εκείνο το οποίο κατορθώνεται δυσκολώτερα). Και εις εκείνους οι οποίοι,[47] εκτός από το να αποφεύγουν την κακίαν εργάζονται και την αρετήν, αφού έβαλαν μέσα των όσον περισσότερον ημπορούν ολόκληρον τον Χριστόν, εις τρόπον ώστε να μην εύρη η πονηρά δύναμις κανένα κενόν δια να εισέλθη και να τα συμπληρώση, και να γίνουν τα τελευταία χειρότερα από τα πρώτα,[48] λόγω του ότι η επίθεσις είναι πιο ισχυρά και η φρουρά πιο ασφαλής και δυσκολοκυρίευτος. Όταν δε θα φυλάξωμεν πολύ προσεκτικά την ψυχήν μας [49] και ετοιμάσωμεν την καρδίαν μας δια πνευματικάς αναβάσεις, και ετοιμάσωμεν εις τους εαυτούς μας πρωτοκαλλιέργητα χωράφια, και σπείρωμεν καρπόν δικαιοσύνης, όπως λέγει ο Σολομών και ο Δαβίδ και ο Ιερεμίας, ας προσφέρωμεν εις τους εαυτούς μας το φως της γνώσεως. Και έτσι θα κηρύσσωμεν την σοφίαν του Θεού, η οποία έχει αποκρυβή μέσα εις το μυστήριον,[50] και ας γινώμεθα φως δια τους άλλους. Εν τω μεταξύ δε ας καθαριζώμεθα και ας προσφερώμεθα ως υπηρέται του Λόγου, δια να ευεργετώμεν κατά κύριον λόγον τους εαυτούς μας, να τους κάνωμεν ομοίους προς τον Θεόν και να υποδεχώμεθα τον Λόγον όταν έρχεται. Όχι μόνον δε να τον υποδεχώμεθα, αλλά και να τον σηκώνωμεν εις τα χέρια μας και να τον παρουσιάζωμεν και εις τους άλλους.

Αφού δε εκαθαρίσαμεν με τον λόγον το θέατρον,[51] εμπρός ας φιλοσοφήσωμεν τώρα δια την εορτήν, και ας εορτάσωμεν μαζί με τας φιλεόρτους και φιλοθέους ψυχάς. Επειδή δε η ουσία της εορτής είναι το να ενθυμούμεθα τον Θεόν, ας σκεφθούμε τον Θεόν. Διότι νομίζω ότι και ο ήχος από εκείνους οι οποίοι εορτάζουν εις την άλλην ζωήν, όπου είναι «η κατοικία όλων όσων ευτυχούν»,[52] δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο Θεός, ο οποίος υμνείται και δοξάζεται από εκείνους οι οποίοι έχουν αξιωθή να εισέλθουν εις τον τόπον αυτόν. Αν δε ο λόγος μου τώρα πάρη κάτι από εκείνα τα οποία έχω είπει προηγουμένως, ας μην απορήση κανείς. Διότι δεν θα είπω μόνον τα ίδια πράγματα, αλλά θα ομιλήσω και δια τα ίδια, αισθανόμενος φρίκην και εις την γλώσσαν και εις τα αυτιά και εις τον νουν, όταν ομιλώ δια τον Θεόν, και ευχόμενος και εις σας να παθαίνετε το ίδιο αξιέπαινον και μακάριον πράγμα. Όταν δε αναφέρω τον Θεόν, ας σας φωτίζουν ένα και, ταυτοχρόνως, τρία φώτα. Τρία μεν λόγω των ιδιοτήτων, δηλαδή των υποστάσεων, εάν προτιμά κανείς και τους ονομάζη έτσι, ή των προσώπων (διότι δεν πρόκειται να φιλονικήσωμεν δια τα ονόματα, όταν αι λέξεις έχουν την ιδίαν σημασίαν). Ένα δε λόγω της ενότητος της ουσίας, δηλαδή της θεότητος. Διότι διαιρούνται, ενώ παραμένουν αδιαίρετα, δια να το είπω έτσι, και ενώνονται, ενώ παραμένουν διηρημένα. Διότι η θεότης είναι εν, το οποίον διακρίνεται εις τρία, και τρία τα οποία είναι ένα. Εκείνα εις τα οποία υπάρχει η θεότης, ή δια να ακριβολογήσω περισσότερον, εκείνα τα οποία αποτελούν την θεότητα. Θα αποφύγωμεν δε τας υπερβολάς και τας παραλείψεις, χωρίς να κάμωμεν ούτε την ένωσιν σύγχυσιν, ούτε την διαίρεσιν αποξένωσιν. Ας μείνη το ίδιο μακρυά από μας και η συναίρεσις του Σαβελλίου[53] και ο διαχωρισμός του Αρείου,[54] τα δύο αυτά εκ διαμέτρου αντίθετα κακά, τα ισάξια ως προς την ασέβειαν. Διότι δια ποίον λόγον θα πρέπει ή να συγχωνεύωμεν κακώς τον Θεόν ή να τον διαχωρίζωμεν εις άνισα πρόσωπα;

«Δι' ημάς δε υπάρχει ένας Θεός, ο Πατήρ, από τον οποίον προέρχονται τα πάντα, ένας Κύριος Ιησούς Χριστός, δια του οποίου έχουν γίνει τα πάντα»[55] και ένα Άγιον Πνεύμα, εις το οποίον υπάρχουν τα πάντα. Το δε «εκ του οποίου» και «δια του οποίου» και «εις το οποίον», δεν χωρίζουν φύσεις (διότι δεν θα άλλαζαν αι προθέσεις ή η σειρά των ονομάτων εις την περίπτωσιν αυτήν), αλλά χαρακτηρίζουν τας ιδιότητας μιας και ασυγχύτου φύσεως. Αυτό δε είναι φανερόν από το ότι συγκεντρώνονται πάλιν εις ένα, αν κάποιος δεν διαβάζη απρόσεκτα εκείνο το οποίο λέγεται από τον ίδιον απόστολον, το ότι δηλαδή «από αυτόν και δι' αυτού και εις αυτόν υπάρχουν τα πάντα· εις αυτόν ανήκει η δόξα εις τους αιώνας. Αμήν».[56] Ο

Πατήρ είναι Πατήρ και χωρίς αρχήν, διότι δεν προήλθεν από κανένα. Ο Υιός είναι Υιός και δεν είναι άναρχος, διότι προέρχεται από τον Πατέρα. Εάν δε την αρχήν την συσχετίζης με τον χρόνον, τότε είναι και άναρχος, διότι είναι δημιουργός του χρόνου και δεν υπόκειται εις τον χρόνον. Το Πνεύμα είναι πράγματι Άγιον Πνεύμα, το οποίον προέρχεται μεν από τον Πατέρα, αλλά όχι κατά τον τρόπον του Υιού, επειδή δεν γεννάται αλλά εκπορεύεται, αν θα πρέπει να καινοτομήσωμεν ως προς τας λέξεις δια να γίνουν πιο καθαρά τα πράγματα. Ούτε ο Πατήρ εξέπεσεν από την αγεννησίαν, επειδή έχει γεννήσει, ούτε ο Υιός από την γέννησιν, επειδή προέρχεται από τον αγέννητον. Διότι πώς θα γινόταν αυτό; Ούτε το Πνεύμα μεταβάλλεται είτε εις Πατέρα είτε εις Υιόν, επειδή έχει εκπορευθή και επειδή είναι Θεός, έστω και αν δεν το πιστεύουν οι άθεοι. Διότι η ιδιότης είναι αμετάβλητος. Πώς δε θα ημπορούσε να παραμένη ιδιότης αν εκινείτο και μετεβάλλετο; Εκείνοι δε οι οποίοι θεωρούν την αγεννησίαν και την γέννησιν ως φύσεις ομωνύμων Θεών, θα έπρεπεν ενδεχομένως να θεωρήσουν ξένους ως προς την φύσιν τον ένα από τον άλλον και τον Αδάμ με τον Σήθ[57] (επειδή ο μεν Αδάμ δεν εγεννήθη από άνθρωπον – αφού επλάσθη, - ο δε Σήθ εγεννήθη από τον Αδάμ και την Εύαν).

Επειδή δε αυτά ή αυτό είναι έτσι και επειδή έπρεπε να μην αποδίδεται προσκύνησις μόνον εις τα ουράνια, αλλά να υπάρχουν και επί γης ωρισμέναι φύσεις προσκυνηταί, δια να γεμίσουν τα πάντα από την δόξαν του Θεού επειδή και εις τον Θεόν ανήκουν, δια τον λόγον αυτόν δημιουργείται ο άνθρωπος ο οποίος ετιμήθη από την χείρα του Θεού και με την θείαν εικόνα. Δεν ήτο δε ίδιον του Θεού να τον παραβλέψη, όταν τον έβλεπε να απομακρύνεται κατά τρόπον ελεεινόν, από αυτόν ο οποίος τον είχε δημιουργήσει, εξ αιτίας του φθόνου του διαβόλου και της πικράς γεύσεως της αμαρτίας. Τί γίνεται λοιπόν; Και ποίον είναι το φοβερόν μυστήριον το οποίον γίνεται προς χάριν μας; Ανανεώνονται αι φύσεις και ο Θεός γίνεται άνθρωπος. Και εκείνος ο οποίος «είχεν ανέβει επάνω από τους ουρανούς των ουρανών, εις την ανατολήν»[58] της δόξης και της λαμπρότητός του, δοξάζεται εις την δύσιν από την ιδικήν μας ασημαντότητα και ταπεινότητα, και ο Υιός του Θεού δέχεται και να γίνη και να ονομασθή υιός του ανθρώπου. Όχι επειδή μετεβλήθη εκείνο το οποίον ήτο (διότι είναι αμετάβλητον, άλλ' επειδή προσέλαβεν εκείνο το οποίον δεν ήτο (διότι αγαπούσε τον άνθρωπον), δια να γίνη χωρητός ο αχώρητος και να έλθη εις επικοινωνίαν μαζί μας με την σάρκα, σαν μέσα από κάποιο παραπέτασμα, επειδή δεν ημπορούσεν η ανθρωπίνη φύσις, η οποία υπέκειτο εις δημιουργίαν και φθοράν, να αντέξη την θεότητά του. Δια τον λόγον αυτόν ενώνονται τα πιο αντίθετα πράγματα.

Όχι μόνον ο Θεός με την δημιουργίαν, ούτε ο νούς με την σάρκα, ούτε το έξω από τον χρόνον με τον χρόνον, ούτε το απεριόριστον με το μέτρον, αλλά και η γέννησις με την παρθενίαν, και το υψηλότερον από κάθε τιμήν με την ατιμίαν, και το μη υποκείμενον εις πάθος με το πάθος, και το αθάνατον με το φθαρτόν. Επειδή δε ο εφευρέτης της κακίας ενόμιζεν ότι είναι ανίκητος, εφ' όσον μας είχε δελεάσει με την ελπίδα να γίνωμεν θεοί, δελεάζεται ο ίδιος από την εμφάνισιν της σαρκός, δια να επιτεθή εις τον Αδάμ και να προσκρούση εις τον Θεόν, και έτσι να σώση ο νέος Αδάμ τον παλαιόν, και να λυθή η καταδίκη της σαρκός, αφού θα έχη θανατωθή από την σάρκα ο θάνατος.[59]

Με την γέννησιν μεν λοιπόν έχομεν προεορτάσει τα πρέποντα και εγώ ο οποίος προεξάρχω εις την εορτήν και σεις και όλα τα εγκόσμια και τα υπερκόσμια όντα. Έχομεν τρέξει μαζί με τα αστέρια και έχομεν προσκυνήσει μαζί με τους μάγους,[60] έχομεν φωτισθή μαζί με τους ποιμένας[61] και έχομεν δοξάσει μαζί με τους αγγέλους, τον έχομεν δεχθή εις τας αγκάλας μας μαζί με τον Συμεών[62] και τον έχομεν δοξολογήσει μαζί με την αξιοσέβαστον και σώφρονα εκείνην Άνναν[63] και οφείλεται ευγνομωσύνη εις εκείνον ο οποίος ήλθε κατά τρόπον ξένον προς την φύσιν του εις τον ιδικόν του τόπον,[64] διότι εδόξασε τον ξένον. Τώρα δε πρόκειται δι' άλλην πράξιν του Χριστού και δι' άλλο μυστήριον. Δεν ημπορώ να συγκρατήσω την χαράν μου. Νιώθω να γεμίζω από Θεόν. Λίγο ακόμη και θα αρχίσω να κηρύσσω την ευχάριστον αγγελίαν, όπως ο Ιωάννης,[65] έστω και αν δεν είμαι πρόδρομος, πάντως θα το κάμω από την ερημίαν. Ο Χριστός φωτίζεται, ας φωτισθώμεν μαζί του. Ο Χριστός βαπτίζεται, ας κατέβωμεν μαζί του (εις τον ποταμόν) δια να ανέβωμεν και μαζί του. Ο Ιησούς βαπτίζεται. Θα πρέπει να προσέξωμεν μόνον το βάπτισμα ή και όλα τα άλλα; Δηλαδή ποίος ήτο, από ποίον εβαπτίσθη και πότε εβαπτίσθη; Ότι ήτο καθαρός, ότι εβαπτίσθη από τον Ιωάννην και ότι μετά ήρχισε τα θαύματα; Δια να μάθωμεν τι και δια να διαπαιδαγωγηθώμεν εις τι; Ότι α) πρέπει να καθαριζώμεθα προηγουμένως, β) να είμεθα ταπεινόφρονες και γ) να κηρύσσωμεν μόνον όταν είμεθα ολοκληρωμένοι κατά την πνευματικήν και σωματικήν ηλικίαν. Το πρώτον (πρέπει να το είπωμεν) προς εκείνους οι οποίοι σκοπεύουν να βαπτισθούν, ενώ δεν έχουν προηγουμένως προετοιμασθή και ενώ δεν παρέχουν εγγυήσεις με την συνήθειάν των να πράττουν το καλόν, ότι η λύτρωσίς των θα παραμείνη σταθερά. Διότι εάν το χάρισμα (διότι πράγματι είναι χάρισμα) παρέχει άφεσιν των παρελθόντων, τότε είναι περισσότερον ταιριαστόν προς την ευσέβειαν το να μην ξαναγυρίσωμεν εις εκείνα τα οποία έχομεν εμέσει.[66] Το δεύτερον αναφέρεται εις

εκείνους οι οποίοι υπερηφανεύονται έναντι των ιερέων, αν είναι κάπως ανώτεροι από αυτούς. το τρίτον δε προς εκείνους οι οποίοι βασίζονται εις τον νεανικόν των ενθουσιασμόν και νομίζουν ότι η κάθε περίστασις είναι κατάλληλος δια διδασκαλίαν ή κατάληψιν της πρωτοκαθεδρίας. Ο Ιησούς υποβάλλεται εις κάθαρσιν και συ την περιφρονείς; (Καθαρίζεται) υπό του Ιωάννου, και συ επαναστατείς εναντίον του κήρυκός σου. Καθαρίζεται όταν είναι ήδη τριάκοντα ετών, και συ προτού καν βγάλης γένεια διδάσκεις τους γέροντας ή τουλάχιστον νομίζεις ότι τους διδάσκεις, ενώ ούτε η ηλικία ούτε και, ενδεχομένως, η συμπεριφορά σου σε κάνουν άξιον σεβασμού; Εἰς της περίπτωσιν αυτήν δε έρχονται εις την γλώσσαν τα παραδείγματα του Δανιήλ και των άλλων νέων κριτών, επειδή καθένας ο οποίος αδικεί, εύκολα βρίσκει δικαιολογίας. Δεν αποτελεί όμως νόμον της Εκκλησίας εκείνο το οποίον είναι κάτι απάνιον, όπως την άνοιξιν δεν την φέρει ένα μόνον χελιδόνι, όπως δεν κάνει και μία μόνον γραμμή τον γεωμέτρην, ή ένα μόνον ταξίδι τον ναυτικόν.

Ο Ιωάννης όμως βαπτίζει και έρχεται να βαπτισθή ο Ιησούς, δια να αγιάση μεν ενδεχομένως και τον βαπτιστήν, όπως είναι δε καταφανές, δια να θάψη μέσα εις το ύδωρ όλον τον παλαιόν Αδάμ και να αγιάση πριν απ' αυτούς και χάριν αυτών τον Ιορδάνην. Όπως δε ο ίδιος ήταν πνεύμα και σάρξ, έτσι δίδει την πνευματικήν ολοκλήρωσιν με Πνεύμα και ύδωρ. Ο βαπτιστής δεν δέχεται και ο Ιησούς αγωνίζεται (να τον πείση). «Εγώ έχω ανάγκην να βαπτισθώ από σένα»[67] λέγει ο λύχνος εις τον Ήλιον, η φωνή εις τον Λόγον, ο φίλος εις τον Νυμφίον, ο ανώτερος από κάθε άλλο γέννημα γυναικός[68] εις τον Πρωτότοκον ολοκλήρου της δημιουργίας,[69] εκείνος ο οποίος εσκίρτησεν ενώ ευρίσκετο μέσα εις την κοιλίαν, εκείνος ο οποίος προέτρεξε και ο οποίος θα προτρέξη εις εκείνον ο οποίος εφάνη και θα φανή. «Εγώ έχω ανάγκην να βαπτισθώ από σένα» -πρόσθεσε και «δι' εσέ» (διότι εγνώριζεν ότι επρόκειτο να βαπτισθή με το μαρτύριον) ή, όπως ο Πέτρος, το ότι θα καθαρίσης όχι μόνον τους πόδας[70] – «και συ έρχεσαι προς εμέ;»[71]. Και τούτο είναι προφητικόν. Διότι εγνώριζεν ότι όπως μετά τον Ηρώδην επρόκειτο να καταληφθή από μανίαν ο Πιλάτος, έτσι και μετά απ' αυτόν, ο οποίος θα έφευγε προηγουμένως, θα ακολουθούσε ο Ιησούς. Τί δε λέγει ο Ιησούς; «Άφησε τώρα τας αντιρρήσεις»,[72] διότι αυτό απαιτούσε το θείον σχέδιον. Διότι εγνώριζεν ότι μετ' ολίγον επρόκειτο να βαπτίση αυτός τον βαπτιστήν. Τί δε είναι το φτυάρι;[73] Η κάθαρσις. Τί είναι δε το πύρ;[74] Το κάψιμον κάθε ανοήτου πράγματος και η αναζωπύρωσις του πνεύματος. Τί είναι δε η αξίνη;[75] Το κάψιμο της ψυχής, η οποία, αφού έχει γεμίσει με ακαθαρσίας, έχει καταστή αθεράπευτος. Τί είναι δε η μάχαιρα;[76] Η τομή την οποίαν κάνει ο Λόγος και η οποία ξεχωρίζει το κακόν από

το καλόν και τον πιστόν από τον άπιστον και η οποία κάνει τον υιόν και την θυγατέρα και την νύμφην να επαναστατούν κατά του πατρός και της μητρός και της πενθεράς,[77] και τα νέα και πρόσφατα (να επαναστατούν) κατά των παλαιών τα οποία είναι σκιώδη. Τί είναι δε το κορδόνι του υποδήματος,[78] το οποίον δεν ημπορείς να λύσης συ ο οποίος βαπτίζεις τον Ιησούν, ο οποίος έζησες εις την ερημίαν με νηστείαν, ο νέος Ηλίας, ο οποίος είσαι κάτι ανώτερον και από προφήτην,[79] εφόσον είδες και εκείνον τον οποίον είχες προφητεύσει και ο οποίος συνδέεις την Παλαιάν με την Καινήν Διαθήκην; Τί είναι τούτο; Ενδεχομένως ο λόγος περί της ελεύσεως εις την γην και περί της σαρκός, του οποίου και το ελάχιστον ακόμη τμήμα είναι αδύνατον να γίνη κατανοητόν, φρόνημα και είναι ακόμη νήπια εις τον Χριστιανισμόν, αλλά και εις εκείνους οι οποίοι διαθέτουν το Πνεύμα του Ιωάννου.

Αλλά και ανεβαίνει από το ύδωρ ο Ιησούς. Ανεβάζει δε μαζί του και τον κόσμον και βλέπει να σχίζωνται οι ουρανοί, τους οποίους ο Αδάμ είχε κλείσει δια τον εαυτόν του και δια τους απογόνους του, όπως είχε κλείσει και με την μάχαιραν του πυρός τον παράδεισον.[80] Και το Πνεύμα μαρτυρεί την Θεότητα (διότι το όμοιον σπεύδει προς το όμοιον) και η φωνή από τους ουρανούς[81] (διότι απ᾽εκεί προερχόταν εκείνος δια τον οποίον εδίδετο η μαρτυρία). Εμφανίζεται δε ωσάν περιστέρι[82] (διότι τιμά το σώμα, αφού και αυτό γίνεται Θεός με την θέωσιν, όταν αυτή θεωρήται από την πλευράν του σώματος) και λόγω του ότι είναι από πολύ παλαιά συνηθισμένο να φέρη την ευχάριστον αγγελίαν της παύσεως του κατακλυσμού το περιστέρι.[83] Εάν δε κρίνης την θεότητα με όγκους και με σταθμά, και δια τον λόγον αυτόν σου φαίνεται μικρόν το Πνεύμα, επειδή παρουσιάζεται με μορφήν περιστεριού, ώ ανόητε και μικρόψυχε δια τα πιο μεγάλα, είναι καιρός να δυσφημίσης και την βασιλείαν των ουρανών, επειδή παρομοιάζεται με ένα σπειρί από σινάπι,[84] και να υπερυψώνης τον διάβολον πιο πολύ από την μεγαλειότητα του Ιησού, επειδή αυτός μεν ονομάζεται βουνό μέγα[85] και Λεβιάθαν και βασιλεύς όσων ευρίσκονται εις τα ύδατα,[86] ενώ ο Ιησούς ονομάζεται αρνίον[87] και μαργαρίτης[88] και σταγών και άλλα παρόμοια.

Επειδή δε σήμερα πανηγυρίζομεν το βάπτισμα και πρέπει να κακοπαθήσωμεν ολίγον προς χάριν εκείνου ο οποίος προς χάριν μας έγινεν όπως ημείς και εβαπτίσθη και εσταυρώθη, ας εξετάσωμεν φιλοσοφικά κάτι σχετικόν με την διαφοράν των βαπτισμάτων, δια να φύγωμεν απ᾽ εδώ καθαρισμένοι. Ο Μωϋσής εβάπτισε, άλλ᾽ εβάπτισεν εις το ύδωρ και πριν απ᾽ αυτό εις την νεφέλην και εις την θάλασσαν. [89] Αυτό δε αποτελούσε σύμβολον, όπως πιστεύει και ο Παύλος. Η θάλασσα του νερού, η νεφέλη του Πνεύματος, το μάννα του άρτου της ζωής, και το

ύδωρ, το οποίον έπιναν, του ουρανίου ποτού.[90] Και ο Ιωάννης εβάπτισεν, αλλά όχι τελείως ιουδαϊκά, επειδή δεν εβάπτισεν μόνον εις το ύδωρ αλλά και εις την μετάνοιαν. Όχι όμως και ολότελα πνευματικά, επειδή δεν προσθέτει και το «εις το Πνεύμα». Βαπτίζει και ο Ιησούς, αλλά εις το Πνεύμα. Αυτό είναι η τελειότης. Και πώς δεν είναι Θεός, δια να γίνω και λίγο παράτολμος, εκείνος από τον οποίον θα γίνης και συ Θεός; Γνωρίζω και τέταρτον βάπτισμα, το βάπτισμα του μαρτυρίου και του αίματος, εις το οποίον εβαπτίσθη και ο ίδιος ο Χριστός, και το οποίον είναι πολύ πιο αξιοσέβαστον από τα άλλα, καθόσον δεν μολύνεται από μεταγενέστερα αμαρτήματα. Γνωρίζω και πέμπτον ακόμη, το βάπτισμα των δακρών, το οποίον είναι ακόμη πιο επίπονον, όπως «εκείνος ο οποίος βρέχει κάθε νύκτα το κρεββάτι και τα στρώματά του με δάκρυα»,[91] του οποίου «αι πληγαί της κακίας μυρίζουν άσχημα και έχουν σαπίσει»,[92] ο οποίος «πενθεί και βαδίζει με σκυμμένο κεφάλι»[93] και ο οποίος μιμείται την επιστροφήν του Μανασσή[94] και την ταπείνωσιν των κατοίκων της Νινευί, η οποία τους εξησφάλισε την συγχώρησιν,[95] ο οποίος, ακόμη, λέγει αυτά τα οποία είπεν ο τελώνης εις τον ναόν και εκέρδισε την συγχώρησιν αντί δια τον καυχησιάρην φαρισαίον,[96] και ο οποίος σκύβει με ταπείνωσιν, όπως η Χαναναία,[97] και ζητεί να τον ευσπλαγχνισθούν και να του δώσουν ως τροφήν ψίχουλα, την τροφήν δηλαδή την οποίαν τρώγει ο σκύλος όταν είναι πολύ πεινασμένος.

Ενώ μεν λοιπόν (επειδή ομολογώ ότι ο άνθρωπος είναι ζώον ευμετάβλητον και μεταβλητής φύσεως) και τούτο το δέχομαι με προθυμίαν, και προσκυνώ εκείνον ο οποίος το έδωσε, και το δίδω και εις τους άλλους, και προσφέρω φιλανθρωπίαν έναντι της φιλανθρωπίας η οποία μου προσφέρεται. Διότι γνωρίζω ότι και εγώ είμαι άνθρωπος αδύνατος, και ότι με όποιο μέτρο θα κρίνω με το ίδιο θα κριθώ.[98] Συ δε τί λέγεις και τί νόμους βγάζεις, ώ νέε φαρισαίε, ο οποίος είσαι καθαρός μεν ως προς το όνομα[99] αλλά όχι και ως προς την ψυχικήν διάθεσιν, και ο οποίος, ενώ είσαι το ίδιο αδύνατος με τους άλλους, διακηρύσσεις με έπαρσιν τας δοξασίας του Νοβάτου;[100] Δεν δέχεσαι την μετάνοιαν; Δεν συγκινείσαι με τους οδυρμούς; Δεν χύνεις ούτε ένα δάκρυ; Μακάρι να μην συναντήσης ούτε συ τέτοιον κριτήν. Δεν σέβεσαι την φιλανθρωπίαν του Ιησού, ο οποίος πήρε τας αδυναμίας μας και εσήκωσε τας ασθενείας μας,[101] ο οποίος ήλθε όχι δια τους δικαίους, αλλά δια να μετανοήσουν οι αμαρτωλοί,[102] ο οποίος «θέλει την ευσπλαγχνίαν περισσότερον από την θυσίαν»[103], ο οποίος συγχωρεί τα αμαρτήματα εβδομήντα επτά φοράς;[104] Πόσο αξιομακάριστη θα ήταν η υψηλοφροσύνη σου, αν ήταν καθαρότης και όχι ανόητη κενοδοξία, η οποία θέτει νόμους ανωτέρους από τας δυνάμεις του ανθρώπου και αντικαθιστά την

μετάνοιαν με την απόγνωσιν. Διότι το ίδιο κακά είναι και η χωρίς σωφροσύνην συγχώρησις και η χωρίς συγχώρησιν καταδίκη, επειδή η μεν πρώτη αφήνει τελείως ελεύθερα τα χαλινάρια ενώ η δευτέρα προκαλεί απόγνωσιν με την σκληρότητά της. Δείξέ μου την καθαρότητά σου, και τότε θα δεχθώ να υπερηφανεύεσαι. Τώρα όμως φοβούμαι μήπως, ενώ είσαι γεμάτος από πληγάς, βάλης μέσα εκείνο το οποίον παραμένει αθεράπευτον. Ούτε δέχεσαι μετανοημένον τον Δαβίδ, ο οποίος με την μετάνοιάν του διετήρησε το προφητικόν του χάρισμα;[105] Ούτε τον Πέτρον τον μεγάλον, ο οποίος έπαθε κάτι ανθρώπινον κατά την διάρκειαν του σωτηρίου πάθους;[106] Ο Ιησούς δε τον εδέχθη και με την τριπλήν ερώτησιν και την τριπλήν ομολογίαν εθεράπευσε την τριπλήν άρνησιν.[107] Ή δεν δέχεσαι ούτε εκείνον ο οποίος ετελειοποιήθη με το αίμα του; Και αυτό αποτελεί ένα ακόμη δείγμα της σκληρότητός σου. Ούτε εκείνον ο οποίος παρενόμησεν της εις την Κόρινθον;[108] Ο Παύλος δε υπέδειξεν ως ποινήν την αγάπην, επειδή είδε την διόρθωσιν και το αίτιον της διορθώσεως, «δια να μην χαθή εκείνος ο οποίος είχεν αμαρτήσει από την υπερβολικήν επιτίμησιν».[109] Ούτε επιτρέπεις εις τας νέας χήρας να υπανδρεύωνται, επειδή η ηλικία των είναι εύκολον να παρεκκλίνη προς την αμαρτίαν; Αυτό όμως το ετόλμησεν ο Παύλος,[110] του οποίου συ γίνεσαι διδάσκαλος, ώσάν να είχες αναβή μέχρι τον τέταρτον ουρανόν και εις άλλον παράδεισον, ωσάν να είχες ακούσει πιο απόρρητα πράγματα,[111] και να είχες οδηγήσει εις το Ευαγγέλιον μεγαλύτερον αριθμόν ανθρώπων.

Αλλά αυτά δεν γίνονται μετά το βάπτισμα, λέγει κάποιος. Ποία είναι η απόδειξις δια τούτο; Ή παρουσίαζε αποδείξεις, ή μην κατακρίνης. Εάν δε το πράγμα είναι αμφίβολον, ας υπερισχύη η αγάπη προς τον άνθρωπον. Αλλά ο Νοβάτος, λέγει, δεν εδέχθη εκείνους, οι οποίοι είχαν πέσει κατά την διάρκειαν του διωγμού. Και τί είναι αυτό; Εάν μεν δεν είχαν μετανοήσει, τότε είχε δίκαιον, διότι ούτε εγώ δέχομαι εκείνους οι οποίοι δεν μετανοούν, ή δεν μετανοούν όσο πρέπει, και δεν παρουσιάζουν ως αντάλλαγμα δια το κακόν την διόρθωσιν, και όταν τους δεχθώ, τους τοποθετώ εις την ανάλογον θέσιν. Αν όμως δεν δέχεται εκείνους οι οποίοι έχουν λυώσει από τα δάκρυα, δεν θα τον μιμηθώ. Και διατί θα πρέπει να αποτελέση νόμον δι' εμέ η μισανθρωπία του Νοβάτου, ο οποίος την μεν πλεονεξίαν, η οποία αποτελεί δευτέραν ειδωλολατρίαν,[112] δεν την κατεδίκασε, ενώ κατεδίκασε τόσον σκληρά την πορνείαν, ωσάν να ήτο άσαρκος και ασώματος; Τί λέγετε; Σας πείθομεν με τους λόγους αυτούς; Εμπρός, ελάτε μαζί με μας, τους ανθρώπους! Ας δοξολογήσωμεν μαζί τον Κύριον. Ας μην τολμήση κανείς από σας να είπη, έστω και αν έχη πολύ μεγάλην

εμπιστοσύνην εις τον εαυτόν του· «μη με αγγίσης διότι είμαι καθαρός»,[113] ή «και ποίος είναι όπως είμαι εγώ;». Δώστε και σε μας από την λαμπρότητά σας. Αλλά δεν σας πείθομεν; Τότε θα κλάψωμεν προς χάριν σας. Αυτοί μεν λοιπόν, αν μεν θέλουν, ας ακολουθήσουν τον δρόμον μας και τον δρόμον του Χριστού, αν δε δεν θέλουν, τότε ας ακολουθήσουν τον δρόμον των. Ίσως εις εκείνον να βαπτισθούν από την φωτιάν, το τελευταίον βάπτισμα και το πιο επίπονον και πιο μακροχρόνιον, το οποίον κατακαίει την ύλην, ωσάν χόρτον, και εξαφανίζει την ματαιοδοξία κάθε κακίας.

Εμείς δε ας τιμήσωμεν σήμερα το βάπτισμα του Χριστού και ας το εορτάσωμεν σωστά με το να ευφραινώμεθα πνευματικά και όχι να περιποιούμεθα την κοιλίαν μας. Θα ευφρανθούμεν δε με ποίον τρόπον; «Λουσθήτε δια να καθαρισθήτε».[114] Αν μεν είσθε κόκκινοι από την αμαρτίαν και ολιγώτερον κόκκινοι από το αίμα, τότε να γίνετε λευκοί όπως το χιόνι. Αν δεν είσθε κόκκινοι και άνθρωποι γεμάτοι από αίματα, τότε ας φθάσετε έστω και την λευκότητα του μαλλιού.[115] Πάντως καθαρισθήτε και φροντίζετε να καθαρίζεσθε, επειδή με τίποτε άλλο δεν χαίρεται τόσον πολύ ο Θεός, όσο με την διόρθωσιν και την σωτηρίαν του ανθρώπου, χάριν του οποίου έχουν λεχθή τα πάντα και έχουν δοθή όλα τα μυστήρια, δια να γίνετε φωτεινά αστέρια δια τον κόσμον[116] και δύναμις ζωτική δια τους άλλους ανθρώπους. Δια να παρουσιασθήτε ωσάν τέλεια φώτα εις το μεγάλο φως, και να μυηθήτε εις την φωταγωγίαν η οποία πηγάζει από εκεί, παίρνοντας φως καθαρώτερον και δυνατότερον από την Τριάδα, της οποίας σήμερα έχετε υποδεχθή την μίαν αυγήν από την μίαν Θεότητα, εις το πρόσωπον του Ιησού Χριστού του Κυρίου μας, εις τον οποίον ανήκει η δόξα και η εξουσία εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν.

www.tezaurliturgic.ro

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Εις χειρόγραφα απαντάται επίσης ο τίτλος «εις το άγιον βάπτισμα και κατά δογμάτων ελληνικών», ο οποίος αποδίδει πιστά και το περιεχόμενον του λόγου, ο οποίος στρέφεται κυρίως κατά της ειδωλολατρίας και των «μυστηρίων» της με την ευκαιρίαν του εορτασμού του πραγματικού μυστηρίου της Βαπτίσεως του Κυρίου.
2. Ιω. 1, 9.
3. Ιω.8, 12.
4. Ψαλμ. 33, 6.
5. Πρβλ. Ιω. 3, 3.
6. Τον Αδάμ δηλαδή όπως ήτο πριν από την παρακοήν και την πτώσιν.
7. Ιω. 1, 5.
8. Ο Γρηγόριος εννοεί ενταύθα τον πολέμιον του αγαθού διάβολον.
9. Ο Θεολόγος εννοεί τον Χριστόν τον οποίον ο Σατανάς εθεώρησεν ως απλόν άνθρωπον, τον οποίον και επροσπάθησε να πειράξη. Προσέκρουσεν όμως εις τον Θεόν και ενικήθη κατά κράτος. Βλέπε τους πειρασμούς του Κυρίου εις Ματθαίον (4, 1 -11) και Λουκάν (4, 1 -13).
10. Τα χριστιανικά δηλαδή μυστήρια. Όπου απαντά εις την μετάφρασιν η φράσις αυτή εννοούνται τα χριστιανικά μυστήρια.
11. Ο Θεολόγος αναφέρεται εις τον πασίγνωστον αρχαιοελληνικόν μύθον, σύμφωνα με τον οποίον η Ρέα έκρυψε τον Δία εις την Κρήτην δια να μην τον καταπιή ο Κρόνος, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του. Αντί του Διός του έδωσε

και κατέπιε μίαν πέτραν, ενώ τον Δία τον εφυγάδευσεν εις την Κρήτην όπου τον έκρυψεν εις το Δικταίον (ή το Ιδαίον) άντρον και όπου οι Κουρήται έκρουαν τας ασπίδας των και εχόρευαν δια να μην ακούη το κλάμμα του παιδιού ο Κρόνος. Την σχετικήν περί του Διός μυθολογίαν βλέπε εις τας διαφόρους ελληνικάς μυθολογίας, εις σχετικά έργα, ή συνοπτικά, εις την Μεγάλην Ελλην. Εγκυκλοπαιδείαν, τόμ. 12 σελ. 26 – 30.

12. Εις τη Φρυγίαν ελατρεύετο η Ρέα, κατά τας εορτάς της οποίας οι ιερείς της ονομαζόμενοι Κορύβαντες, εξετέλουν υπό τους ήχους οργάνων ενόπλους χορούς οργιαστικού χαρακτήρος και προέβαιναν εις ευνουχισμούς.
13. Όλα αυτά αναφέρονται εις την Δήμητραν και την θυγατέρα της Περσεφόνην, την οποίαν, κατά την ελληνικήν μυθολογίαν είχε κλέψει ο Πλούτων και την είχε κατεβάσει εις το βασίλειόν του, τον Άδην.
14. Ο Θεολόγος αναφέρεται εις τα Ελευσίνια μυστήρια, τα οποία ετελούντο προς τιμήν της Δήμητρας, και τα οποία εσυμβόλιζαν τον θάνατον και την αναζωογόνησιν της φύσεως κατά τον χειμώνα και την άνοιξιν αντιστοίχως.
15. Ο Θεολόγος κατονομάζει τον Διόνυσον, ο οποίος, κατά μίαν εκδοχήν της μυθολογίας, είχε γεννηθή από τον μηρόν του Διός, και υπαινίσσεται την Αθηνάν, η οποία επιστεύετο ότι είχε γεννηθή από την κεφαλήν του.
16. Ο Γρηγόριος υπαινίσσεται προφανώς τους περί του Διονύσου μύθους και την σχετικήν με αυτούς τραγωδίαν του Ευριπίδου «Βάκχαι».
17. Κατά την μυθολογίαν ο Ζεύς κατέκαυσε την Σεμέλην με τους κεραυνούς του όταν εκείνη ηθέλησε να τον ιδή.
18. Τα ανδρικά μόρια, ομοιώματα των οποίων εκρατούσαν οι πανηγυρισταί κατά τας εορτάς του Διονύσου.
19. Της σημερινής Κριμαίας. Οι Ταύροι ελάτρευαν θεάν την οποίαν εταύτιζαν με την Άρτεμιν, και η οποία ωνομάζετο Ορσιλόχη ή κατά τους Έλληνας, Ταυριώνη ή Ταυρώ. Εις αυτήν, όπως γράφει ο Ηρόδοτος (Δ' 99 – 103), προσέφεραν ανθρωποθυσίας κυρίως από τους ξένους ναυαγούς τους οποίους συνελάμβαναν.
20. Εις την Σπάρτην ετελούντο εορταί προς τιμήν της Αρτέμιδος κατά τας οποίας εμαστιγούντο οι έφηβοι εμπρός εις βωμούς μέχρις ότου έτρεχεν αίμα και ετιμάτο όποιος άντεχε περισσότερον. Ο Θεολόγος ειρωνεύεται το οξύμωρον να λατρεύεται με επίδειξιν ανδρισμού θεά η οποία επιστεύετο από τους αρχαίους ότι ήτο παρθένος.

21. Κατά την μυθολογίαν ο πατήρ του Πέλοπος Τάνταλος, ηγεμών εις την Μ. Ασίαν και φίλος των θεών, έσφαξε τον Πέλοπα και τους τον προσέφερεν ως γεύμα δια να δοκιμάση τας μαντικάς των ικανότητας.
22. Η Εκάτη ήτο η θεά της σελήνης ή της νυκτός και των φαντασμάτων και η λατρεία της είχεν εμφανισθή εις την Θράκην. Εθεωρείτο ως η κατ' εξοχήν προστάτις της μαγείας.
23. Ο Τροφώνιος ήτο ήρως της Βοιωτίας επ' ονόματι του οποίου είχεν ιδρυθή μαντείον. Εις το μαντείον αυτό ο μαντευόμενος περιεδινείτο εντός στενού κλιβάνου μέχρις απωλείας των αισθήσεων. Όταν συνήρχετο οι ιερείς δια καταλλήλων ερωτήσεων τον καθοδηγούσαν να είπη και να γράψη ό,τι υποτίθεται ότι είχεν ακούσει εις τον κλίβανον. Το αποτέλεσμα ήσαν οι περίφημοι χρησμοί του Τροφωνίου. Όποιος εδέχετο να υποβληθή εις την δοκιμασίαν αυτήν λόγω του κλονισμού τον οποίον υφίστατο έχανεν εις το εξής την ευθυμίαν του και δια τούτο δι' ανθρώπους στρυφνούς και αγελάστους ελέγετο η φράσις: «εκ Τροφωνίου μεμάντευται». Την όλην διαδικασίαν της χρησμοδοσίας χαρακτηρίζει ο Θεολόγος ως παίγνιον, όπως και εις την πραγματικότητα ήτο.
24. Τα σχετικά με την ιεράν Δρύν του μαντείου του Διός εις την Δωδώνην βλέπε εκτενέστερον εις την Μεγάλην Ελλην. Εγκυκλοπαιδείαν, τόμ. Θ' σελ. 605 ε.
25. Η Πυθία προτού αναγγείλη τον χρησμόν έπινε νερό από την Κασταλίαν πηγήν και μετά ανέβαινεν επάνω εις ένα τρίποδα κάτω από τον οποίον εκαίοντο φύλλα δάφνης δια να εμπνευσθή από τους καπνούς.
26. Μάγοι ελέγοντο οι ιερείς των Μήδων, οι οποίοι εμάντευαν το μέλλον από τα σφάγια των θησιών.
27. Τα ιδικά μας, δηλαδή τα χριστιανικά μυστήρια.
28. Περί του Ορφέως, ο οποίος ενεφανίσθη και ελατρεύθη το πρώτον εις την Θράκην, και περί της λύρας του η οποία εμάγευε τα πάντα, βλέπε περισσότερα εις τας ελληνικάς μυθολογίας και εγκυκλοπαιδικά λεξικά.
29. Τα μυστήρια του Μίθρα είχαν διαδοθή από την Περσίαν και την Μεσοποταμίαν εις ολόκληρον την ρωμαϊκήν αυτοκρατορίαν. Οι επιθυμούντες να μυηθούν εις τα μυστήρια του Μίθρα υπεβάλλοντο εις δώδεκα είδη ποινών μεταξύ των οποίων η πείνα, η φωτιά, το ψύχος και άλλα παρόμοια.
30. Η Μένδη ήτο πόλις εις το Δέλτα του Νείλου, η οποία ως πολιούχον είχε τον Όσιριν και ως ιερόν ζώον τον ταύρον «μένδην», το όνομα του οποίου

εσήμαινε: η ψυχή του κυρίου της πόλεως Διδού (Διδού ήτο το φαραωνικόν όνομα της Μένδης).

31. Εις την Μέμφιδα ελατρεύετο ο βους Άπις ως ενσάρκωσις του θεού Φθά. Ο βους αυτός ήτο πραγματικόν ζώον και όχι είδωλον ή έμβλημα ζώου και δια τούτο ειρωνεύεται ο Γρηγόριος την ανοησίαν των κατοίκων της Μέμφιδος χάρις εις την οποίαν εκαλοπερνούσε το «ιερόν ζώον».
32. Ο Νείλος ελατρεύετο από τους Αιγυπτίους ως θεός, επειδή με την ιλύν την οποίαν απέθετεν εις τας όχθας του κατά την περίοδον των βροχών έκανε την γην εύφορον. Η ευτυχία δε των κατοίκων εμετράτο με το ύψος το οποίον έφταναν τα στάχυα, το δώρον του Νείλου.
33. Ρωμ. 1, 23 ε.
34. Δηλαδή τα δημιουργήματα, τα οποία, εν αντιθέσει προς τον αιώνιον Θεόν, το «πρώτον κινούν», υπόκεινται εις χρονικούς περιορισμούς και ευρίσκονται εις κίνησιν υποκείμενα εις τον νόμον της φθοράς.
35. Παροιμ. 1, 7.
36. Την ανύψωσιν την οποίαν προκαλεί η διαπαιδαγώγησις με τον φόβον την ονομάζει ο Θεολόγος λιπότητα εν αντιθέσει προς την παχύτητα από την οποίαν χαρακτηρίζονται εκείνοι οι οποίοι δεν έχουν ακόμη καθαρθή από τον φόβον και την φιλοσοφικήν θεώρησιν των πραγμάτων.
37. Εις τους κώδικας υπάρχει σχόλιον το οποίον επεξηγεί ότι ο πληθυντικός «των μεγίστων» αναφέρεται εις τα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος ενώ ο ενικός «στο μέγιστον» εις την μίαν θείαν ουσίαν εις το «μοναδικόν της θεότητος».
38. Έξ. 34, 30 ε.
39. Κριτ. 13, 22. Ολόκληρον το 13ον κεφάλαιον των Κριτών αναφέρεται εις τον Μανωέ, τον πατέρα του Σαμψών, και την εμφάνισιν εις αυτόν και την σύζυγόν του αγγέλου του Κυρίου, ο οποίος έδωσε την υπόσχεσιν δια την γέννησιν του Σαμψών και επροφήτευσε δι' αυτόν.
40. Λουκ. 5, 8.
41. Ματθ. 14, 29. Ο Πέτρος ο οποίος επεριπάτησεν επάνω εις τα κύματα και έτρεξε να συναντήση τον Ιησούν είναι ο ίδιος εκείνος ο οποίος τον παρεκάλεσε να απομακρυνθή από κοντά του επειδή ήτο αμαρτωλός όταν είδε το θαύμα της θαυμαστής αλιείας (Λουκ. 5, 4-9).
42. Πράξ. 9, 4 ε.
43. Ματθ. 8, 8.
44. Λουκά 19, 2 ε.

45. Κολ. 3, 5.
46. Λουκά 19, 9.
47. Εννοείται η φράσις: «Ο Λόγος είναι ικανός εξ αιτίας της αγάπης του προς τον άνθρωπον να εισέλθη» (και εις εκείνους...).
48. Ματθ. 12, 45.
49. Παροιμ. 4, 23.
50. Α' Κορ. 2, 7.
51. Ο Θεολόγος εννοεί τας ψυχάς των ακροατών του με την λέξιν «θέατρον».
52. Ψαλμ. 86, 7.
53. Τα περί της διδασκαλίας του Σαβελλίου βλ. εις Θρησκευτικήν και Ηθικήν Εγκυκλοπαιδείαν, τόμ. 10, στ. 1106 – 1108.
54. Τα σχετικά με τον Άρειον και την διδασκαλίαν του βλ. εις Θρησκευτικήν και Ηθικήν Εγκυκλοπαιδείαν, τόμ. 3, στ. 92-96.
55. Α΄Κορ. 8, 6.
56. Ρωμ. 11, 36.
57. Ο Θεολόγος ειρωνεύεται εκείνους οι οποίοι, βασιζόμενοι εις την αγεννησίαν του Πατρός και το γεννητόν του Υιού, αμφισβητούσαν την θεότητα του Υιού. Τους λέγει δε ότι όπως εθεωρούσαν το αγέννητον και το γεννητόν ως δηλωτικά διαφορετικής φύσεως Πατρός και Υιού, κατά τον ίδιο τρόπον θα έπρεπε να δέχωνται και ότι ο Σήθ ήτο διαφορετικής φύσεως από τον πατέρα του τον Αδάμ, επειδή ο μέν Αδάμ επλάσθη από τον Θεόν, ενώ ο Σήθ εγεννήθη από τον Αδάμ και την Εύαν.
58. Ψαλμ. 67, 34.
59. Ο Θεολόγος παρουσιάζει την θεωρίαν συμφώνως προς την οποίαν ο διάβολος εξηπατήθη από την ανθρωπίνην φύσιν του Κυρίου και , ενώ τον εθεώρει άνθρωπον, συνήντησε τον Θεόν, με αποτέλεσμα να νικηθή και να αναγκασθή έτσι να αφήση ελεύθερον τον άνθρωπον, τον οποίον είχεν υποδουλώσει με την παρακοήν. Βλ. και σημ. 9 του ιδίου λόγου.
60. Ματθ. 2, 1.
61. Λουκά 2, 9.
62. Λουκά 2, 13 ε.
63. Λουκά 2, 36 ε.
64. Πρβλ. Ιω. 1, 11. Ο Θεολόγος εννοεί τον Κύριον εισερχόμενον εις τον ναόν («εις τα ίδια») με την ανθρωπίνην φύσιν («αλλοτρίως»), την οποίαν , αν και ξένην προς την θείαν του φύσιν, την εδόξασε.

65. Μάρκ. 1, 6 -8.
66. Πρβλ. Παροιμ. 26, 11.
67. Ματθ. 3, 14.
68. Ματθ. 11, 11.
69. Κολ. 1, 15.
70. Βλέπε το περιστατικόν της νίψεως των ποδών των μαθητών υπό του Κυρίου, όταν ο Πέτρος είχε αρνηθή αρχικά να δεχθή να του πλύνη τους πόδας ο διδάσκαλος και κατόπιν, όταν άκουσε από αυτόν το «εάν μη νίψω σε, ούκ έχεις μέρος μετ' εμού» είπε˙ «Κύριε, μη τους πόδας μου μόνον αλλά και τας χείρας και την κεφαλήν» (Ιω. 13, 9).
71. Ματθ. 3, 14.
72. Ματθ. 3, 15.
73. Ματθ. 3, 12.
74. Ματθ. 3, 10.
75. Αυτόθι.
76. Ματθ. 10, 34.
77. Ματθ. 10, 35.
78. Ματθ. 3, 11.
79. Ματθ. 11, 9.
80. Γεν. 3, 24.
81. Ματθ. 3, 17.
82. Λουκά 3, 22.
83. Γεν. 8, 10 ε.
84. Ματθ. 13, 31 ε.
85. Ζαχ. 4, 7.
86. Ιώβ 3, 8˙ 40, 25, Ησ. 27, 1. Τα περί Λεβιάθαν βλ. εις Θρησκευτ. και Ηθικήν Εγκυκλοπαιδείαν, τόμ. 8, στ. 170- 171.
87. Ιω. 1, 29.
88. Ματθ. 13, 46.
89. Εξ. 14, 23.
90. Α' Κορ. 10, 1 ε.
91. Ψαλμ. 6, 7.
92. Ψαλμ. 37, 6.
93. Αυτόθι 7.
94. Β' Παραλ. 33, 13.

95. Ιων. 3, 5.
96. Λουκά 18, 13 ε.
97. Ματθ. 15, 22 ε.
98. Ματθ. 7, 2.
99. Το όνομα φαρισαίος εσήμαινε εκείνον ο οποίος εξεχώριζεν από τους άλλους, τον καθαρόν.
100. Ο Νοβάτος, Ναυάτος, Νουάτος ή Νοβατιανός ήτο αιρετικός ο οποίος έζησε και εδίδαξε κατά τον γ' αιώνα. Κατήγετο από την Αφρικήν απ' όπου ήλθεν εις την Ρώμην. Εκεί εβαπτίσθη και εχειροτονήθη διάκονος και πρεσβύτερος. Ενώ κατ' αρχάς ήτο μετριοπαθής ως προς το θέμα της αποδοχής των «πεπτωκότων» (εκείνων οι οποίοι εθυσίασαν κατά τους διωγμούς δια να αποφύγουν το μαρτύριον), προσεχώρησε βραδύτερον εις την αυστηράν μερίδα, απεσχίσθη από την Εκκλησίαν και ανεκηρύχθη υπό των οπαδών του σχισματικός επίσκοπος Ρώμης. Ο Νοβάτος και οι οπαδοί του απέρριπταν την παροχήν συγγνώμης, όχι μόνον εις τους πεπτωκότας αλλά και εις όλους εκείνους οι οποίοι είχαν διαπράξει βαρειά αμαρτήματα, και εδημιούργησαν εις την Ρώμην το Νοβατιανόν σχίσμα, το οποίον εξηπλώθη και εις πολλά άλλα μέρη.
101. Πρβλ. Ησ. 53, 4.
102. Λουκά 5, 32.
103. Ωσ. 6, 6.
104. Ματθ. 18, 22.
105. Β' Βασ. 12, 13.
106. Ματθ. 26, 70.
107. Ιω. 21, 15-17.
108. Αναφέρεται εις το σκάνδαλον του αιμομίκτου (Α' Κορ. 5, 1-13).
109. Β' Κορ. 2, 7.
110. Α' Τιμ. 5, 14.
111. Ως γνωστόν ο Παύλος είχεν ανεβή μέχρι του τρίτου ουρανού, όπως εξομολογείται ο ίδιος, και είχεν ακούσει «άρρητα ρήματα» (Β' Κορ. 22, 2- 4).
112. Εφ. 5, 5.
113. Ησ. 65, 5.
114. Ησ. 1, 16.
115. Αυτόθι 18.
116. Φιλιπ. 2, 15.

www.tezaurliturgic.ro

Η/Υ επιμέλεια, Σοφίας Μερκούρη.